

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za historiju, Katedra za historiju umjetnosti

Završni magistarski rad

Tema: Zbirka ikona u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine:
Historijat, izlaganje i stanje zbirke u savremenom kontekstu

Mentor/ica: prof.dr. Asja Mandić

Student/ica: Amina Bečić

Juni, 2023.

Sadržaj

UVOD	2
1. IKONE	4
1.1. Određenje pojma „ikona“	4
1.2. Ikona kao sveta slika ili kao umjetničko djelo	8
2. IKONE U MUZEJSKIM ZBIRKAMA	12
2.1. Muzejske zbirke	12
2.1.1. Muzeološke funkcije	14
2.2. Prisustvo ikona u muzejskim zbirkama	17
2.3. Prisustvo ikona u općim muzejima umjetnosti	17
2.4. Prisustvo ikona u specijalnim muzejima umjetnosti	20
3. IKONE U BOSNI I HERCEGOVINI	22
3.1. Porijeklo ikona	22
3.2. Ikone srpskih i stranih slikara u Bosni i Hercegovini	23
3.3. Ikone u privatnim, porodičnim zbirkama	27
3.4. Ikone u muzejskim zbirkama u Bosni i Hercegovini	28
3.4.1. Ikone u muzejima vjerskih institucija u BiH	28
3.4.2. Ikone u regionalnim, zavičajnim i gradskim muzejima u BiH	31
4. ZBIRKA IKONA U UMJETNIČKOJ GALERIJI BOSNE I HERCEGOVINE	36
4.1. O Umjetničkoj galeriji BiH	36
4.2. Sadržaj zbirke ikona Umjetničke galerije BiH	41
4.3. Historijat fundusa Umjetničke galerije BiH sa posebnim osvrtom na zbirku ikona.....	44
4.3.1. Historijat zbirke ikona Umjetničke galerije BiH	46
4.4. Izlaganje zbirke ikona kao važan segment izlagačke djelatnosti Umjetničke galerije BiH	49
4.4.1. Izlaganje zbirke ikona u Umjetničkoj galeriji BiH	53
4.5. Stanje zbirke ikona u Umjetničkoj galeriji BiH	57
ZAKLJUČAK	61
LITERATURA	63
ILUSTRACIJE	68

UVOD

Muzeji još od nastanka imaju zadatak da sabiraju, čuvaju, dokumentiraju i izlažu javnosti materijalna svjedočanstva čovjeka, a koja su organizovana tematski ili hronološki prema muzejskim zbirkama. Muzejske zbirke su promjenljive cjeline u muzejima, koje imaju mogućnost širenja, to jeste nadopunjavanja muzejskog fundusa. Bez obzira na to, svaka zbirka mora na neki način oslikavati misiju institucije u kojoj se nalazi, stoga je važno da se na adekvatan način zbirke čuvaju, održavaju i prezentuju javnosti.

Predmet istraživanja završnog diplomskog rada „Zbirka ikona u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine: Historijat, izlaganje i stanje u savremenom kontekstu“, bavi se pitanjem položaja i statusa zbirke ikona u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine. S obzirom da je programski rad galerije uglavnom usmjeren na izlaganje djela moderne i savremene umjetnosti, te da je zbirka ikona jedina zbirka u ovoj instituciji koja je osiromašena tokom ratnih dešavanja, i da se rijetko izlaže javnosti, cilj ovoga rada bio je istražiti porijeklo, status, značaj ove zbirke, kao i odnos muzejske institucije prema tim djelima fundusa. Stoga rad se bavi problematikom načina na koji je zbirka formirana, te odnosom muzeja prema njenom čuvanju i prezentiranju javnosti. Pretpostavka je da Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine na adekvatan način radi na očuvanju i prezentiranju zbirke ikona, to jeste, da je odnos galerije prema ovoj zbirci maksimalno ispoštovan u skladu sa finansijskim i prostornim mogućnostima galerije.

Zbirka ikona Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine predstavlja dio početnog jezgra fundusa od 600 eksponata od kojih je galerija osnovana, a koji su naslijeđeni iz Galerije slika Zemaljskog muzeja 1947. godine. S tim u vezi, zbirka ikona je za galeriju jako važna sa aspekta identiteta, odnosno misije institucije, čiji su zadaci između ostalog, da upoznaje javnost sa umjetnošću, kako perioda moderne umjetnosti, tako i perioda bosanskohercegovačke umjetnosti 16.-19. stoljeća (zbirka ikona predstavlja jedine eksponate galerije koji sežu iz ovog perioda).

U svrhu upoznavanja javnosti sa ovom problematikom, vidjećemo u kojim se tipovima muzeja čuvaju ikone, odnosno zbirke ikona, a kroz primjere pojedinih svjetskih i bosanskohercegovačkih muzeja. Glavni cilj ovog rada je prikazati sa kojim izazovima se Umjetnička galerija BiH vremenom susretala prilikom prikupljanja, očuvanja i prezentovanja

zbirke ikona. Nadalje, kroz druge ciljeve i zadatke rada, nastojće se hronološkim slijedom prikazati kada su ikone bile izlagane od osnivanja galerije do danas, te kada su vršeni radovi (konzervacije i restauracije) na očuvanju zbirke ikona. Također, bitno je spomenuti i upoznavanje o porijeklu i očuvanju ikona na bosanskohercegovačkom tlu do danas, i o odnosu muzejskih i/ili sličnih institucija prema zbirkama ikona.

Rad je struktuiran u više poglavlja. U poglavlju „Ikone“ nastoji se definirati pojam ikone, te prikazati fenomen ikone kao svete slike i kao umjetničkog djela. U narednom poglavlju „Ikone u muzejskim zbirkama“ se prvenstveno nastoji definisati pojam muzeja i muzejskih zbirki, nakon čega se govori o ikonama u muzejskim zbirkama. U ovom poglavlju također se govori o vrstama muzeja u kojima su ikone obično smještene, i njihove glavne karakteristike (navedeni su primjeri svjetskih muzeja u kojima se nalaze zbirke ikona). U sljedećem poglavlju „Ikone u Bosni i Hercegovini“, govori se o porijeklu ikona na bosanskohercegovačkom tlu, o njihovim stvaraocima kao i načinima kako su dospjele u našu zemlju. U ovom poglavlju se još govori o tome gdje su ikone najčešće smještene u Bosni i Hercegovini, a unutar potpoglavlja se detaljnije govori o kojim tipovima muzeja je riječ, te kroz primjere pojedinih muzeja, dat je prikaz položaja i funkcije ikona u njihovim zbirkama, kao i odnos muzeja prema ovim eksponatima. Posljednje poglavlje „Zbirka ikona u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine“, predstavlja glavni dio rada koji prvenstveno govori o najbitnijim značajkama Umjetničke galerije BiH kao najvažnije državne galerije umjetnosti. Dalje se detaljnije govori o sadržajnoj analizi zbirke ikona, te o porijeklu fundusa galerije, odnosno zbirke ikona i o važnosti izlaganja zbirke za galeriju. Također, govori se i o izazovima sa kojima se galerija susreće kada je u pitanju očuvanje zbirke ikona, tokom svih godina od osnivanja institucije do danas.

Prilikom istraživanja ovog rada korištene su heurističke metode prikupljanja: hipoteze, analize i sinteze teorijske građe, hemeroteke i dokumentacije kojima raspolaže Umjetnička galerija BiH, te je korištena dostupna muzeološka i literatura iz bosanskohercegovačke srednjovjekovne umjetnosti. Također, provedeno je niz intervjuua kako sa muzejskim kustosima, tako i sa muzejskim direktorima. Relevantni podaci koji su prikupljeni prilikom ovog istraživanja su analizirani i prikazani korištenjem komparativne analize.

1. IKONE

1.1. Određenje pojma „ikona“

Riječ ikona vodi porijeklo od grčke riječi „eikon“ što znači slika.¹ Ona se, bez obzira na materijal i tehniku izrade, može posmatrati iz više perspektiva, kroz uloge i funkcije koje ima u okviru pravoslavnog vjerovanja (Crkve), te kroz umjetničku, odnosno, estetsku funkciju ikone, koja joj se pripisuje prelaskom iz sakralnog u svjetovni prostor kakav je muzej. U likovnoj umjetnosti termin ikona predstavlja oznaku za zasebnu vrstu religioznog slikarstva, to jeste, prenosivu ili pomičnu sliku na dasci, kamenu, metalu, staklu i dr., a koje su rađene različitim tehnikama izrade (slikanjem, kovanjem, izvezivanjem na tkanini, izrađivanjem ikona u mozaiku, itd.).²

Kada je u pitanju pravoslavno vjerovanje, ikone kao svete slike, imaju posebno poštovanje, te predstavljaju sastavni dio crkvene službe, odnosno vjerskih obreda. Pri izradi ikone, ona se ne posvećuje pri završetku, već samo slikanje ikone predstavlja liturgijski čin, tokom kojeg se posvećuju: četkica, drvo, boje i ostali materijali koji se koriste pri izradi ikone.³ Važnost ikone za pravoslavnu crkvu naglašava i Svetlana Rakić, koja kaže kako „su grčki crkveni oci smatrali ikonu podjednako važnom kao i pisanu riječ i ona je trebalo da djeluje na čulo vida isto tako snažno kao i riječ na čulo sluha.“⁴ U Rusiji ikone su, također, predstavljale izravnu vezu sa duhovnim svijetom i svetim likovima na ikonama, „na njih se gledalo kao na tješitelje, moćne čuvare i pomagače koji su mogli donijeti kišu, izliječiti bolesnu stoku, otjerati požare i izliječiti tjelesne bolesti.“⁵ A porijeklo ikone vezano je uz helenistički portret, koji je bio naročito razvijen u Egiptu u vezi sa pogrebnim običajima.⁶ Od egipatskog

---

¹ *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.) Str. 647.

² Ibid.

³ Benz, Ernst. *Duh i život istočne crkve.* (Sarajevo: Svjetlost, 1991.) str. 12.

⁴ Svetlana Rakić. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek).“ (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.)https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/likovne/srakic-ikone/srakic-ikone_bih_1.html Pristupljeno: 20.12.2021.

⁵ „Museum of Russian Icons Announces Sacred Russian Castings an Exhibition of Cast Metal Icons and Crosses.“ Museum Publicity. <https://museumpublicity.com/2011/08/31/museum-of-russian-icons-announces-sacred-russian-castings-an-exhibition-of-cast-metal-icons-and-crosses/> Pristupljeno: 20.12.2021.

⁶ „Ti su portreti rađeni na duguljastoj daščici, koja se stavljala na glavu pokojnika, zamotanog u platno, a izvodili su se u tehnici enkaustike. Po tom su uzoru rađene prve ikone kršćanskih mučenika i osobito štovanih ličnosti,

funeralnog portreta ikona je preuzela oblik, prvobitnu kompoziciju slike u poprsju, enkaustičku tehniku i karakter stila. „Sveta zemlja“, odnosno sirijsko-palestinsko područje, privlačila je hodočasnike sa Zapada te je ikona sa prikazom događaja iz Evandjelja postala predmetom široke proizvodnje u sirijsko-palestinskim manastirima.⁷ Dalje je sirijsko-palestinsko monaštvo u svom kretanju na Zapad, prenosilo u Bizant svoje ikonopisne radionice (kao i kultove Edeskog Nerukotvornog Spasitelja, Nikopejske Bogorodice-Odigitrije i istočnih svetaca sv. Đorđa, Kuzme i Damjana, Pantelejmona i dr.). U Bizantu dolazi do velikog razvoja ikonopisa koji je stvorio ne samo osobeni stil pri izradi ikone, već ideju za što su ljudi vjerovali da ikona predstavlja.⁸ Bizantski uticaj se dalje širio na druge zemlje, prvenstveno na južnu Italiju, Gruziju, Armeniju i pojedine slavenske zemlje, a poseban razvoj bizantskog ikonopisa je bio u Rusiji. Pored istovjetnosti ikonografskih sižea i tehničke jedoobraznosti ikonopisa, „svaka zemlja je ikonama davala svoje obilježje i to u načinu likovne i životopisne obrade, u karakteru koji reproducira tipove u oblicima što odgovaraju pučkim umjetničkim predodžbama, u bojama koje odgovaraju naslijeđenim estetskim navikama.“⁹ Iz Bizanta, pored uobičajene tehnike izrade ikona na drvenoj podlozi, seže tehnika umjetničkog stvaranja ikone brončanim livom (korišteno na krilima vrata, krstionicama i posudama), tkanjem u svili (korišteno u izradi oltarskih pokrivača i liturgijske odjeće), izradi ikona u slonovoj kosti, filigranske žice (pripremanje zlatnih platnenih žica u prilagođavanju ornamentalnim motivima i predmetima), izrada mozaika, te slikanje po zidovima i ilustriranje knjiga.¹⁰

U pravoslavnoj umjetnosti ikona označava religiozni portret Hrista, Bogorodice i svetaca, a i sliku sa temama iz Starog i Novog Zavjeta.¹¹ To jeste, sadržaj kojeg predstavljaju ikone jeste prikaz nevidljivog svijeta, događaja i likova, a s tim je i zadatak ikonopisaca, u prikazivanju potpuno drugačije stvarnosti, jako težak.

„Iako su ljudi prikazani na ikonama, to nisu portreti u uobičajenom smislu riječi, jer je osoba predstavljena u posebnom, preobraženom obliku. I nije svaka osoba dostojna

---

stavljali su ih u 'mantirije' na grob ili sarkofag mučenika, da ih cjelivaju njegovi poštovaoci.“ Vidjeti: *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.) Str. 648.

⁷ „Od malog broja preostalih enkaustičkih ikona najviše ih je sačuvano na Sinaju, te u pojedinim evropskim zemljama (Rim, Kijev) kamo su prenesene Sinajske ikone.“ Vidjeti: *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.) Str. 648.

⁸ Gary Vikan. „Sacred Image, Sacred Power.“ U: *Icon Baltimore: The Walters Art Gallery.* (1988.) str.6.

⁹ *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.) Str. 649.

¹⁰ Gary Vikan. „Sacred Image, Sacred Power.“ U: *Icon Baltimore: The Walters Art Gallery.* (1988.) str.6.

¹¹ *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.) Str. 647.

biti prikazana na ikoni, već samo ona koju nazivamo svecima - Isus Hrist, Majka Božja, apostoli, proroci, mučenici. Na ikonama su također prikazani anđeli - bestjelesni duhovi, koji su potpuno drugačiji od ljudi. Svijet na ikoni također se transformira - nije stvarnost ta koja nas okružuje, već duhovni svijet, 'Kraljevstvo nebesko'.¹²

Za pravoslavno slikarstvo ikona je sveta slika koja primarno ima crkvenu funkciju, međutim pri izradi ikone, vremenom se pored bizantijske, tradicionalne izrade ikone, počela razvijati zapadno crkvena ikona, koja dopušta stvaralačku slobodu umjetnika, te seže za različitim elementima epohalnih stilova. Bizantijski (istočno crkveni) stilovi pri izradi ikone (sa vrlo malim tema i promjenama pri slikanju ikona) širili su se i zadržali u svim zemljama istočne Evrope sve do 17. stoljeća, nakon čega su primjetni uticaji zapadnoevropske estetike i tehnike slikanja. Bosna i Hercegovina je prostor na kojem je moguće pronaći i jedan i drugi stil pravoslavnog slikarstva. „Umjetnost stare Bosne - koja je smještena između Hrvatske i Srbije - morala je biti stilski dualistična. Dualistična ne zato što su se ovdje javljali izrazito čisti vizantijski ili zapadni oblici, već što su se oni međusobno prožimali, stvarajući simbiozne izdanke i plodove. Umjetnička djela miješanog stila postala su vremenom sinonim za domaći izraz posebno omiljena za ljude ovog podneblja.“¹³

Pravoslavno slikarstvo se na području Bosne i Hercegovine razvijalo iz pravca Hrvatske kao zapadnoevropske zemlje, i Srbije, istočnoevropske zemlje na koju je veliki utjecaj imala grčka škola pravoslavnog slikarstva. O dualnosti stilova i uticaja drugih zemalja govore nam djela koja su očuvana na prostorima balkanskih zemalja. „Majstori ovog (dualnog) slikarstva bili su domaći slikari (slikari bivše Jugoslavije) ili iz kruga 'grčkih slikara', koji su se u gradovima na obali Jadranskog mora žilavo održavali sve do 15. stoljeća kada ih zamjenjuju italogrčki zografi.“¹⁴ Činjenica da su grčki slikari imali utjecaja na slikare iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Makedonije i drugih dijelova regiona, govore između ostalog i djela Lovra Dobričevića, čije freske otkrivene ispod sloja iz 16. stoljeća, su očigledan primjer na koji se način ostvarivala koegzistencija istočnog i zapadnog slikarskog iskustva.¹⁵ On je

---

¹² „Prve kršćanske ikone. Enkaustička ikonografija. Prve ikone Spasitelja i Majke Božje.“ <https://podarilove.ru/hr/pervye-hristianskie-ikony-enkausticheskaya-ikonopis-pervye-ikony/>
Pristupljeno: 25. 7. 2022.

¹³ Zdravko Kajmaković. „Postvizantijska umjetnost.“ U: *Umjetničko blago Bosne i Hercegovine*, ur. Đuro Basler, Azra Begić, Džemal Čelić. (Sarajevo: Svjetlost, 1987.) Str. 54.

¹⁴ Ibid. Str. 57.

¹⁵ Lovro Dobričević u drugoj polovini 15. stoljeća ispisuje na freskama ćirilичne tekstove na crkvi Kosače u Savini kod Herceg Novog. Vidjeti: Zdravko Kajmaković. „Postvizantijska umjetnost.“ U: *Umjetničko blago Bosne i Hercegovine*, ur. Đuro Basler, Azra Begić, Džemal Čelić. (Sarajevo: Svjetlost, 1987.) Str. 57.

dubrovački i kotorski slikar koji je djelovao u drugoj polovini 15. stoljeća, te na „grčki način“ prilagođavao svoje ranorenesansno slikarstvo vizantijskim stilskim i ikonografskim normama.

Istočnocrkvene ikone predstavljaju „vrata raja“ a ne umjetnička djela, stoga u istočnocrkvenom slikarstvu preovladavaju tradicionalni, odnosno, zanatski elementi pri izradi ikona, gdje umjetnik nema značajnu ulogu. Pri izradi ovih ikona najčešće ima ulogu više slikara monaha, gdje jedan slika oči, drugi kosu, treći ruke i slično,¹⁶ što znači da pri izradi ikone, gubi se i udio stvaralačke, to jeste, umjetničke individualnosti.

„Kada je bizantijski slikar slikao ikonu, model (ikona) kojeg je posmatrao i slika koju treba da naslika, morali su po svim bitnim karakteristikama biti identični. Poput pisara koji prepisuje jevanđelja, ikonopisac je bio vezan svetom tradicijom; nije mogao ni dodati ni oduzeti. Da bi ikona bila ikona, mora biti lako prepoznatljiva; njegova "slika" nije mogla biti podložna promjeni više nego što bi to mogao biti svetac ili sam Krist. Dakle, ikona Hrista "Svemogući" iz 14.st. je, u svim svojim najistaknutijim kvalitetama, u suštini poput one ikone iz 16. st.“¹⁷

Ikone, kada posmatramo sa umjetničke perspektive, percipiramo ih kroz njihovu estetsku funkciju. Njena „svetost“ iz ove perspektive ogleda se u stilovima, tehnikama slikanja, emocije koju ostavlja na posmatrača i slično. Za razliku od istočnocrkvenog slikarstva, koje stoljećima reproducira tek određene tipove svetih slika, odnosno ikona, zapadnocrkveno slikarstvo daje slobodu osobnom umjetničkom izrazu slikara u oblikovanju slika Krista, Marije i apostola. Stoga, „elementi stila zapadnjačkih epoha, primjerice romanike, gotike i renesanse, nemaju adekvatne usporedbe u istočnocrkvenoj umjetnosti.“¹⁸

---

¹⁶ Zdravko Kajmaković. „Postvizantijska umjetnost.“ U: *Umjetničko blago Bosne i Hercegovine*, ur. Đuro Basler, Azra Begić, Džemal Čelić. (Sarajevo: Svjetlost, 1987.) Str. 54.

¹⁷ Gary Vikan. „Sacred Image, Sacred Power.“ U: *Icon Baltimore: The Walters Art Gallery*. (1988.) str. 10.

¹⁸ Ernst Benz. *Duh i život istočne crkve*. (Sarajevo: Svjetlost, 1991.) str. 11.

1.2. Ikona kao sveta slika ili kao umjetničko djelo

Ikone mogu biti posmatrane sa religijskog i umjetničkog aspekta, to jeste, ikone mogu biti posmatrane kao svete slike ili kao umjetnička djela. To znači da njihova funkcija ovisi o mjestu na kojem se nalaze, to jeste, u ovisnosti da li je to vjerska institucija ili muzej. Sa religijske strane, ikone u suodnosu sa posmatračima, ili u ovom slučaju vjernicima koji obavljaju vjerski obred, postaju aktivne i stvarne. Ikone postaju sredstvo komunikacije između posmatrača i onoga što je naslikano. „Kad je na slici prikazan svetac, vjernik ostvaruje taj kontakt s njim kroz molitvu. Ikonu se kao 'oglašavanje bojama duhovnoga sveta', opisuje i kao materijalni prozor koji je postavljen između dva svijeta, materijalnog i nadmaterijalnog.“¹⁹ Jedna od stvari u kojoj se ikone razlikuju od pojedinih umjetničkih slika jeste što „pravoslavne ikone mijenjaju perspektivu i oblik slike tako da nije naturalistička. To je učinjeno kako bismo mogli gledati dalje od izgleda svijeta i umjesto toga gledati na duhovnu istinu svete osobe ili događaja.“²⁰ Primijetimo da je, u ovom slučaju, osnovna funkcija ikona da su „slike svetačkih likova i božanskih događaja osmišljeni kako bi utisnuli svoje svete subjekte u ljudski um.“²¹

Međutim, ikone svakako jesu i umjetnička djela, te ih možemo pronaći i u muzejima. Tonka Odošić kaže kako se ikone kao umjetnička djela ogledaju u manifestaciji dara stvaralaštva i kao djelo ljudskih ruku. „U najdubljem svom smislu, slikanje ikone je kopiranje. Ali ne kopiranje u grubom smislu nego prikupljanje poruka, ideja, oblika, vrijednosti iz jednoga drugog preobraženog svijeta u materiju.“²² Dalje se kaže kako ikona kao likovna forma teži ka tome da poveže osjetilnu i inteligibilnu (samo razumom dokučivu) stvarnost, odnosno povijesni i proslavljeni lik. Dakle, ikone kao umjetnička djela, prikazuju historijsku realnost

---

¹⁹ Tonka Odošić. „Teološko iščitavanje ikone u pravoslavnoj teologiji.“ *Služba Božja* 47, no. 3 (2007). str. 280. <https://hrcak.srce.hr/file/135762> Pristupljeno: 27.7.2022.

²⁰ „The Meaning of Icons.“ Annunciation Greek Orthodox Church. <https://www.orthodoxmuskegon.church/iconography-project/the-meaning-of-icons> Pristupljeno: 20.12.2021.

²¹ „Menil collection opens imprinting the divine: Byzantine and Russian Icons.“ Museum Publicity. 2011. <https://museumpublicity.com/2011/10/21/menil-collection-opens-imprinting-the-divine-byzantine-and-russian-icons/> Pristupljeno: 20.12.2021.

²² „Zato su u starom Bizantu postavljeni kanoni slikanja. Umjetniku je bilo propisano kako da predstavlja određene motive, ali je od njegovog talenta i duhovne snage ovisilo koliko će on biti kadar proniknuti neraspadljivo i nadmaterijalnu stvarnost, da posegne za njom, da ju pojmi, i najzad, kako će ju izraziti. Zato na Istoku imamo jedan određen ikonografski tip, dok se stil mijenja, a s njim i kolorit i način slikanja.“ Vidjeti: Tonka Odošić. „Teološko iščitavanje ikone u pravoslavnoj teologiji.“ *Služba Božja* 47, no. 3 (2007). str. 280. <https://hrcak.srce.hr/file/135762> Pristupljeno: 27.7.2022.

koja se manifestira kroz inteligibilnu realnost, s tim u vezi, osjetilno i inteligibilno u ikoni se jasno razlikuje ali se ne odvaja.

Odobašić u svojoj knjizi *Teološko iščitavanje ikone u pravoslavnoj teologiji*, naglašava i odnos Zapada i Istoka prema ikonama. Ona navodi kako Zapad ikonama sve više pridaje isključivo moralno-poučni i estetski značaj, ne osjećajući svetinju predaje ikonografskih kanona, dok na Istoku, ikone ostaju sastavni element vjerskih obreda, čuvajući svoj liturgijski karakter; te naglašavajući da ikone nisu samo ukras hrama, nego sastavni i neodvojivi dio bogoslužja. Odobašić tvrdi da su na Zapadu ikone svedene na razinu običnih slika religioznog sadržaja koje stvarno nemaju bogoslužne funkcije. „Ikona na Zapadu je zamijenjena mnoštvom proizvoljnosti: dubina šutnje pravoslavne ikone - bukom nepotrebnih pokreta i gestom kazališta; tišina mudrosti - vanjskim osjećajima i sentimentalnom uznemirenošću; božanska svjetlost molitvenog tihovanja - lažnom mističnošću i površnom duhovnošću.“²³ Dakle, na Zapadu ikona je gotovo pa bogoslužno nefunkcionalna, odnosno posmatrana je samo kao umjetničko djelo, jer prelaskom iz sakralnog u profani, muzejski prostor, ona gubi teološko-kulturni a poprima umjetnički značaj.

Odnos između sakralnog i profanog kada su u pitanju ikone, primijetimo na primjeru ruske ikone „Vladimirska Bogorodica“, a kojeg je opisao Ivan Gaskell.²⁴ Njegovo iskustvo se odnosi na jednu njegovu posjetu Državnoj Tretjakovskoj galeriji u Moskvi, u kojoj se nalazi ikona koja je opšte poznata kao „Vladimirska Bogorodica“. Ikona je jako važna za Galeriju zbog svog historijskog i umjetničkog značaja, ali i za Moskovsku patrijaršiju jer su upravo ovoj ikoni posvećeni vjerski praznici koji se obilježavaju tri puta u godini dana.²⁵

---

²³ „Sva ikonografija crkvene umjetnosti prepuštena je samovolji i mašti zapadnog slikara. On potčinjava svojoj grešnoj volji ikonografske kanone crkvene umjetnosti, točnije, ne vidi ih, ne osjeća njihov duboki smisao, i stvara svoje individualne 'kanone', svoju 'ikonografiju'." Vidjeti: Tonka Odobašić. „Teološko iščitavanje ikone u pravoslavnoj teologiji.“ *Služba Božja* 47, no. 3 (2007) str. 287. <https://hrcak.srce.hr/file/135762> Pristupljeno: 27.7.2022.

²⁴ Historija ikone seže od 1131. godine kada je poslata kao diplomatski poklon iz Bizantije kijevskom knezu Mstislavu. Knez Andrej Bogoliubski ga je kasnije koristio kao paladijum u ratu protiv Bugara i 1155. odnio ga iz Vishgoroda, blizu Kijeva, u novi politički centar Vladimir. Ikona se nakon toga premješta u Moskvu, koja je bila ugrožena od strane Timura (poznat kao Tamberlan) 1395. godine. Timur se tada povlači, pa je ikona korištena u slične svrhe (kao zaštita u napadima na Moskvu) 1480. i 1521. godine, što je bilo povod za tri velika praznika posvećena Vladimirskoj ikoni, 26. augusta, 23. juna i 21. maja. Za Moskovsku patrijaršiju ikona konvencionalno predstavlja prizivanje majčinske i sinove ljubavi, te predosjećaj Kristove žrtve. Iz tog razloga, iako je ikona u državnom vlasništvu, pravo posjeda ikone želi da dobije i Moskovska patrijaršija. Vidjeti: Ivan Gaskell. „Sacred to Profane and Back Again.“ U: *Art and its Publics: Museum Studies at the Millennium*, ur. McClellan, Andrew. (Malden, USA: Blackwell Publishing, 2003.) Str. 152.

²⁵ Ivan Gaskell. „Sacred to Profane and Back Again.“ U: *Art and its Publics: Museum Studies at the Millennium*, ur. McClellan, Andrew. (Malden, USA: Blackwell Publishing, 2003.) Str. 152.

Državna Tretjakovska galerija u svom posjedu ima i druge ikone koje čuva u prostorijama crkve koja se nalazi u blizini Galerije, a povezane su tunelom. Međutim, ikona „Vladimirske Bogorodice“ zbog svog historijskog značaja u galerijskom prostoru je postavljena u vitrine, ali se za vrijeme tri praznika posvećena njenim zaštitničkim moćima, premješta u prostore crkve. Stoga je, nakon višegodišnjih tenzija, u čijem bi vlasništvu trebala biti ikona, kako ona ne bi izgubila ni sakralni ni profani odnos sa javnošću, problem njenog smještaja riješen upravo na ovaj način. Dakle, ikona ostaje u vlasništvu Državne Tretjakovske galerije, a kako muzeji nisu vjerske institucije u kojima bi se održavali vjerski obredi, galerija je „posuđivala“ ikonu, za vrijeme praznika koji su njoj posvećeni, crkvi koja se nalazi u blizini galerije. Ikona, na taj način, promjenom prostora poprima vjersku funkciju. „Ovo izvanredno rješenje - genijalan kompromis s obje strane - omogućava naizmenično korištenje ikone prema estetskim i umjetničko-povijesnim kriterijima muzeja s jedne strane, i prema svetim kriterijima Ruske pravoslavne crkve s druge strane.“²⁶ Dakle, primjećujemo kako je ikona „Vladimirska Bogorodica“ uspjela zadržati sakralno, ali sačuvati i profano značenje, tako što je izložena u Državnoj Tretjakovskoj galeriji što omogućava estetsku kontemplaciju, odnosno umjetničku funkciju ikone.

Ikone u prostorima pravoslavnih vjerskih zajednica imaju uzvišenu sakralnu funkciju kod obavljanja molitve, odnosno rituala, kakvu ima i ikona „Vladimirska Bogorodica“. Međutim, promjenom prostora ikone poprimaju drugačiju funkciju, to jeste, ulaskom ikona u muzejski prostor, one učestvuju u drugoj vrsti rituala koju diktira sam muzej. Carol Duncan navodi kako muzeji umjetnosti podsjećaju na hramove, odnosno ritualna mjesta, ne toliko zbog svojih specifičnih arhitektonskih referenci, koliko zbog toga što su i sami mjesta pogodna za rituale.²⁷ Dalje se navodi kako vanjski izgled muzeja obično odaje ovakav dojam, međutim, same pozicije muzeja u centralnim javnim dijelovima grada odaju uzvišenost institucije. Zajedno sa vanjskim izgledom, i unutrašnji izgled muzeja i njegova postavka pruža posjetiteljima osjećaj pokornosti, poniznosti, poštovanja prema umjetničkim djelima. Muzejski predmeti na taj način samim ulaskom u muzej postaju dijelom rituala, a u suodnosu sa posjetiteljima, direktno učestvuju u obredima.²⁸

---

²⁶ Ivan Gaskel. „Sacred to Profane and Back Again.“ U: *Art and its Publics: Museum Studies at the Millennium*, ur. McClellan, Andrew. (Malden, USA:Blackwell Publishing, 2003.) Str.152.

²⁷ Carol Duncan. „The Art Museum as Ritual“ U: *Civilizing Rituals: Inside Public and Art Museums*, ur. Carol Duncan. (New York: Routledge, 1995.) <http://art.arts.usf.edu/content/articlefiles/2330-The%20Art%20Museum%20as%20Ritual%20by%20Carol%20Duncan.pdf> Pristupljeno: 8.2.2023.

²⁸ Ibid.

Međutim, sa religijske strane, rituali i muzeji su dva nespojiva pojma, jer, ritual je povezan sa religioznim praksama, sa područjem vjerovanja, magije, stvarnih ili simboličkih žrtava. Ali, kao što Duncan kasnije navodi, ceremonijalna priroda muzejskog prostora je i potreba da se on (i vrijeme provedeno u njemu) razlikuje od svakodnevnog vremena i vanjskog prostora upravo predstavlja jedan oblik ritualnosti. A kako rituali uključuju performativni aspekt, ni ovaj dio nije zanemaren kada je u pitanju muzejski prostor. U tradicionalnim ritualima, učesnici često izvode ili svjedoče dramu, odigravajući stvarnu ili simboličnu žrtvu. Međutim, „ritualna izvedba ne mora biti formalni spektakl. To može biti nešto što pojedinac izvodi sam slijedeći propisanu rutu, ponavljajući 'molitvu', prisjećajući se naracije ili upuštajući se u neko drugo strukturirano iskustvo koje se odnosi na povijest ili značenje mjesta.“²⁹ Duncan dalje navodi kako su u umjetničkim muzejima, posjetitelji ti koji izvode ritual dok su osvjetljenje i arhitektonski detalji muzeja, kao i rasporedi muzejskih predmeta u prostorijama muzeja, elementi scenografije. U kontekstu ceremonijalnog ili ritualnog aspekta, Duncan muzeje poredi i s katedralama: „Situacija u nekim aspektima podsjeća na određene srednjovjekovne katedrale u kojima su hodočasnici slijedili strukturiranu naraciju kroz unutrašnjost, zaustavljajući se na propisanim mjestima za molitvu ili kontemplaciju.“³⁰ Kao i u katedralama, i u muzejima postoji strukturirana naracija koja se očituje u kretanju posjetitelja, od ulaska u muzejski prostor, do kretanja od jednog do drugog muzejskog predmeta. U tom smislu, najbolji primjeri, kako navodi Duncan su „muzeji umjetnosti - najprestižniji od lokaliteta koji su posebno bogati ovom vrstom simbolike i, gotovo uvijek, čak i pružaju posjetiteljima mape da ih vode kroz svemir koji grade.“³¹ Stoga, primjetimo kako i u muzejima (umjetnosti) ikone mogu biti posmatrane iz jedne drugačije perspektive ritualnosti i svetosti.

---

²⁹ Carol Duncan. „The Art Museum as Ritual“ U: *Civilizing Rituals: Inside Public and Art Museums*, ur. Carol Duncan. (New York: Routledge, 1995.) <http://art.arts.usf.edu/content/articlefiles/2330-The%20Art%20Museum%20as%20Ritual%20by%20Carol%20Duncan.pdf> Pristupljeno: 8.2.2023.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

2. IKONE U MUZEJSKIM ZBIRKAMA

Kao što možemo primjetiti ikone mijenjaju svoju funkciju, odnosno, odnos prema posmatračima, samom promjenom prostora i/ili okruženja u kojem se nalaze, to objašnjava i Ivo Maroević kada kaže kako predmet koji je živio u primarnom kontekstu, prelaskom u muzeološki kontekst postaje sastavnim dijelom zbirke, u kojoj, koliko god da je nosioc informacija i znanja, te koliko god dokumentira sredinu iz koje je izdvojen, on kida i gubi veze sa realnim svijetom i prelazi u sistematizirani svijet znanja u kojem postaje dijelom novog skupa.³² Na taj način, postajući dio muzejske zbirke, predmet poprima druge funkcije i značenja.

O ovome govori i Donald Preciozi, koji kaže kako je „čin sakupljanja i izlaganja umjetnina, njihovog prenošenja preko izložbenog praga, mnogo više od samog čina pomjeranja s prethodnog mjesta, iz konteksta ili okolnosti. Predmet nije naprosto prenijet nego je preinačen. To nas dovodi do pitanja: kakva je u stvari priroda muzejskog predmeta?“³³ Dakle, kao što je već rečeno, priroda muzejskog predmeta, odnosno umjetničkog djela se mijenja. Prelaskom u muzej, odnosno postajući dijelom zbirke ili postavke, umjetničko djelo mijenja kontekst i dobiva novu funkciju u odnosu na okruženje u kojem se prvobitno nalazilo.

2.1. Muzejske zbirke

Nakon što predmeti, odnosno umjetnička djela, postanu dijelom muzeja, oni se dalje razvrstavaju u postojeće zbirke ili se grupišu i formiraju nove. Muzejske zbirke su organizovani skupovi muzejskih predmeta, koje su u skladu sa prirodom muzeja, odnosno njegovom misijom i vizijom. Muzej je mjesto u kojem se dodiruju sadašnjost i prošlost, mjesto koje posjeduje skupljeno blago sa velikom materijalnom vrijednošću, koje govori o prošlosti, ali i svu duhovnost umjetnosti i znanja i svoju edukativnu medijsku misiju koju

---

³² Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str. 158.

³³ Preciozi, Donald. „Istorija umetnosti i muzeologija: pretvoriti vidljivo u čitljivo.“U: *Vodič kroz muzejske studije*,ur. Sharon MacDonald. (Clio, 2014.) Str. 80.

prezentira u sadašnjosti.³⁴ Kao najčešća definicija muzeja, koristi se ona koju je uspostavio ICOM, 1974. godine, (Međunarodni savjet za muzeje/International Council of Museums – ICOM) prema kojoj je muzej „neprofitna, stalna ustanova u službi društva i njegova razvoja i otvorena za javnost, koja sabira, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalna svjedočanstva čovjeka i njegove okoline, radi proučavanja, obrazovanja i zabave.“³⁵ Vremenom se definicija muzeja nije znatno mijenjala, što potvrđuje i definicija iz 2022. godine, koja pored spomenutih funkcija muzeja dodatno naglašava pristupačnost i inkluzivnost, te raznolikost i održivost. Naglašava i uključivanje zajednice kako bi se ponudila različita iskustva za obrazovanje i razmjenu znanja.³⁶ Kako bi na adekvatan način ispunjavali spomenute funkcije, muzeji radi boljeg organiziranja, očuvanja i prezentiranja materijalnih svjedočanstava koje posjeduju, moraju imati sistematizovane skupove, odnosno muzejske zbirke, koje su „temeljna forma organizacije života muzejskih predmeta u muzeju.“³⁷

Muzejske zbirke su rezultat procesa akumulacije sa unaprijed određenom svrhom³⁸, one često nastaju i prije samih muzeja, određujući njegovu svrhu, politiku i misiju. Važnost muzejskih zbirki u određivanju misije i vizije muzeja, ogleđa se, s tim u vezi, i u politici nabavke, predmeta izložbi, stalnih i/ili povremenih postavki unutar muzeja i slično. Kada su u pitanju umjetnički muzeji, kao i većina institucija, vođeni su idealima navedenim u izjavi o misiji, ali općenito, muzeji umjetnosti dijele predanost očuvanju predmeta i da te predmete učine dostupnim javnosti. Međutim, umjetnički muzeji kao institucije koje nastoje da uvijek budu u koraku sa društvenim promjenama, i u želji za izgradnjom boljeg društva, rade na modifikaciji organiziranja muzejskih zbirki i misije i vizije, shodno društvenim situacijama u kojima se nalaze.³⁹ To znači da muzeji umjetnosti svoj opstanak i uspjeh duguju svojoj sposobnosti da promiču nove, i ne tako nove 'misije', ovisno o trenutnim potrebama.⁴⁰

Međutim, kako to Maroević kaže, kao što se i misija i vizija muzeja mogu mijenjati, tako se i muzejske zbirke mogu vremenom mijenjati, nadopunjavati ili preraspoređivati, iz razloga što

---

³⁴ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str. 74.

³⁵ Ibid.

³⁶ „Muzej je neprofitna, stalna institucija u službi društva koja istražuje, prikuplja, konzervira, tumači i izlaže materijalno i nematerijalno naslijeđe. Otvoreni za javnost, pristupačni i inkluzivni, muzeji neguju raznolikost i održivost. Oni djeluju i komuniciraju etički, profesionalno i uz učešće zajednica, nudeći različita iskustva za obrazovanje, uživanje, razmišljanje i razmjenu znanja.“Vidjeti: ICOM: International council of museums.<https://icom.museum/en/news/icom-approves-a-new-museum-definition/> Pristupljeno: 8.2.2023.

³⁷ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str.158.

³⁸ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str.158.

³⁹ Andrew McClellan. *The Art Museum: From Boullée to Bilbao*. (Berkeley: University of California Press, 2008.) str.13.

⁴⁰ Ibid. str.14.

svaki predmet unutar zbirke pulsira na svoj način, ali na način da stvara cjelinu u odnosu na druge predmete unutar zbirke.⁴¹ Predmet se i unutar zbirke ponaša kao subjekat, a i istovremeno je i objekat koji čini zbirku. Ta dvojnost značenja predmeta u zbirci omogućava i penetriranje drugih predmeta u zbirku, kao i izdvajanje predmeta i njihovu transformaciju u drugu zbirku.

Umijeće organizacije predmeta u muzejskim zbirkama direktno je vezano za znanje i sposobnost kustosa i ostalog osoblja muzeja, što navode i ICOM-ove smjernice.⁴² Maroević također spominje kako osoblje muzeja, u odnosu na njihovo znanje, usmjerenje i svjetonazor, prikuplja i organizira predmete unutar zbirki, što se uklapa u temeljnu ideju i viziju zbirke.⁴³

2.1.1. Muzeološke funkcije

Kada govorimo o muzeološkim funkcijama, iz same definicije muzeja možemo zaključiti da su osnovne funkcije muzeja: sabiranje, istraživanje, obrazovanje i čuvanje.

Sakupljanje kao osnovni ljudski nagon ili instinkt, to jeste kao fundamentalna i univerzalna ljudska aktivnost se sistematski počela organizovati u skupove, odnosno zbirke, u okviru kraljevskih (državnih) i vjerskih institucija.⁴⁴ Vremenom su se formirali namjenski prostori za prikupljanje, čuvanje i izlaganje predmeta, a najčešći vidovi sakupljanja bili su kroz proces nasljeđivanja predmeta ili cjelokupnih zbirki.⁴⁵ Sakupljanje treba da bude „praksa u kojoj je namjera stvoriti zbirku“⁴⁶, a ne sakupljanje raznoraznih predmeta bez organizacije, cilja i svrhe koja određuje prirodu muzeja odnosno institucije u kojoj se nalaze.

Sakupljanje je zapravo, jednim dijelom, rezultat istraživanja, odnosno posljedica rada na pronalasku novih muzejskih predmeta koji su u skladu sa politikom i misijom muzeja. Istraživanje je proces koji se nastavlja i nakon što su sakupljeni muzejski predmeti dospjeli u

---

⁴¹Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) str. 160.

⁴²Patrick J. Boylan. „Running a Museum: A Practical Handbook.“ (France, Paris: ICOM – International Council of Museums, 2004.) <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141067> Pristupljeno: 10.12.2021.

⁴³ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str.158.

⁴⁴ Sharon MacDonald. „Collecting Practices“ U: *A Companion to Museum Studies*, ur. Sharon MacDonald. (Malden, MA: Blackwell Publishing LTD, 2006.) Str. 81.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

zbirke, te na taj način istraživanje postaje otvoreno za javnost, odnosno muzej je dostupan istraživačima. Dakle, sakupljanjem i organizovanjem predmeta unutar smislenih zbirki, predmeti dobivaju na višeznačnosti, boljoj sigurnosti i zaštiti, te na većoj otvorenosti za javnost, za dalja istraživanja, sticanja znanja o historiji, o umjetnosti, o svijetu i slično.

Između ostalog, osoblje muzeja treba da izložbom podstiče komunikaciju sa posjetiocima, kroz izlagačku funkciju, odnosno kroz interpretaciju i obrazovnu muzeološku funkciju. Edukativna funkcija treba da je koncipirana na način da olakšava komunikaciju (odnosno protok informacija) do svih korisnika, odnosno posjetitelja različitih dobnih skupina. A koliko je važna obrazovna funkcija muzeja, govori činjenica da se obrazovanje u muzejima podsticalo još od pojave prvih muzeja, koji su „po svojoj prirodi obrazovne institucije. A tek kasnije je muzejsko obrazovanje postalo jedna (obično glavna) specijalizovana funkcija unutar muzeja.“⁴⁷ U devetnaestom stoljeću, muzeji su bili važni za obrazovanje i napredovanje umjetnika, što govori činjenica da su muzeji obično građeni uz umjetničke škole.⁴⁸ Obrazovanje u muzejima se vršilo prvenstveno neformalno⁴⁹, od strane kustosa i direktora muzeja, jer nije bilo službenog osoblja određeno za obrazovanje. Tek u dvadesetom stoljeću fenomen obrazovanja je postao prihvaćen kao jedna od glavnih muzejskih funkcija, a što govori i unaprijeđena ICOM-ova definicija iz 2005. godine⁵⁰, gdje se obrazovanje i učenje stavlja u fokus, kao jedna od najvažnijih muzejskih funkcija. Sharon Macdonald, posebno ističe obrazovnu funkciju umjetničkih muzeja, te navodi kako se u muzejima umjetnosti, mogu identificirati tri moguće muzejske „filozofije“ ili misije: obrazovna, estetska i društvena.⁵¹

Sam proces prikupljanja i unošenja predmeta unutar muzejskih prostora predstavlja jedan vid muzejske zaštite predmeta, koji bivaju odvojeni od svog prvobitnog staništa. „Zaštita je jedan od osnovnih segmenata muzejske djelatnosti i specifični oblik zaštite kulturne i prirodne

---

⁴⁷ George E. Hein. „Museum Education“ U: *A Companion to Museum Studies*, ur. Sharon MacDonald. (Malden, MA: Blackwell Publishing LTD, 2006.) Str. 340.

⁴⁸ Andrew McClellan. *The Art Museum: From Boullée to Bilbao*. (Berkeley: University of California Press, 2008.) str.14.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ „Prema Međunarodnom vijeću muzeja: 'Muzej je neprofitna, stalna institucija u službi društva i njegovog razvoja, otvorena javnosti, koja stječe, čuva, istražuje, komunicira i eksponira, za potrebe učenja, obrazovanja i uživanja, materijalne dokaze o ljudima i njihovoj okolini.'“ Vidjeti: George E. Hein. „Museum Education“ U: *A Companion to Museum Studies*, ur. Sharon MacDonald. (Malden, MA: Blackwell Publishing LTD, 2006.) Str. 340.

⁵¹ Ibid.

baštine.”⁵² Da bi se muzejski predmeti adekvatno zbrinuli unutar prostora muzeja, potrebno je voditi računa o više segmenata. Maroević navodi neke od tih segmenata, koji uključuju preventivne mjere osiguravanjem odgovarajućeg prostora za smještaj prikupljenih predmeta, kurativne mjere koje se provode na muzejskim predmetima kako bi se uklonile posljedice raznih oštećenja, povećala otpornost i produžio vijek trajanja, te mjere dokumentacije, inventarizacije i svih drugih oblika bilježenja onoga po čemu su ti predmeti značajni. Cjelokupan proces zaštite Maroević završava sa brigom za sigurnost muzejskih predmeta od elementarnih i drugih nepogoda, ratnih razaranja, otuđenja svih vrsta ili vandalizma.⁵³ Dakle, krajnji rezultat koji posmatrač vidi tokom izložbe, vođen je raznoraznim procesima omogućavanja adekvatnih prostorija za predmete, adekvatne zaštite protiv vandalizama, krađa ili nepravilnog rukovanja, a tako i raznih poslova pri restauraciji/konzervaciji predmeta.

Važano je spomenuti i još jedan segment zaštite muzejskih predmeta, a to je njihovo dokumentovanje i/ili inventarizacija, jer ako „neki muzejski predmet, čak kad se izgubi ili nestane, možemo pomoću dokumentacije i dalje nositi u svijesti, uzimati u obzir njegovu vrijednost i njegov oblik i pratiti ga u vizualiziranom obliku na papiru, filmu ili magnetskoj vrpci. Tada dokumentacija preuzima na sebe dio značenja izvornog muzejskog predmeta.”⁵⁴ Cilj dokumentiranja je da nam „pruže što tačniju predodžbu o predmetu ili cjelini, sa svih stručnih i znanstvenih aspekata vremena u kome se dokumentacija izrađuje, kako bismo ih mogli bolje upoznati, dalje proučavati, vrednovati i sačuvati za buduće naraštaje.”⁵⁵ Dakle, pomoću dokumentacije imamo mogućnost i zaštite, istraživanja, kao i očuvanja znanja/značenja o umjetničkim djelima.

---

⁵² Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str.170.

⁵³ Ibid. str.171.

⁵⁴ „Ona (dokumentacija) nam služi da bilježi analitičke procese registriranjem vrsta materijala, njihovih značajki ili međusobnih odnosa, pri čemu se preciznim analitičkim postupcima trudimo da utvrdimo od kojih materijala je muzejski predmet sazdan, i koje su njihove značajke.“Vidjeti: Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str.178.

⁵⁵ Ibid. str.190.

2.2. Prisustvo ikona u muzejskim zbirkama

Funkcije koje imaju muzejski predmeti direktno su vezani za tip muzeja u kojem se nalaze, što često i definiraju same zbirke, stoga ćemo prvo spomenuti podjelu muzeja. Maroević daje, između ostalog, podjelu prema vrsti predmeta koji se čuvaju i izlažu u muzeju na: “Multidisciplinarni (opći, enciklopedijski) muzeji i specijalizirani muzeji (interdisciplinarni muzeji, umjetnički i muzeji primjenjenih umjetnosti, arheološki i povijesni muzeji, etnografski i muzeji kulturne antropologije, prirodoslavni i muzeji fizičke antropologije, muzeji znanosti i tehnologije).”⁵⁶ Kada su u pitanju ikone, one mogu biti dijelom i općih i specijaliziranih muzeja, u zavisnosti od misije muzeja, od prirode njegovog fundusa i zbirki. Ikone mogu biti sadržane u različitim zbirkama u okviru općih muzeja tj. muzeja kompleksnog tipa (kao što su umjetničke zbirke, etnografske, historijske ili sl.) ili u specijaliziranim muzejima gdje se maksimalno poštuju veze između muzejskih predmeta i temeljne znanstvene discipline koja sudjeluje u izučavanju takvog zbirnog fonda (odnosno misije muzeja).⁵⁷ Za razliku od specijaliziranih, zbirke općih muzeja imaju veću slobodu po pitanju raznolikosti predmeta unutar kolekcija.

2.3. Prisustvo ikona u općim muzejima umjetnosti

Kao što je već spomenuto, muzejske zbirke se razlikuju po tome da li se nalaze u okviru općih ili specijalnih muzeja. Iako se muzeji umjetnosti smatraju muzejima specijalnog tipa jer je historija umjetnosti njihova temeljna znanstvena disciplina, odnosno nauka kojom se izučavaju predmeti u okviru fundusa, oni se također mogu podijeliti na opće i na specijalne.

Muzeji općeg tipa su muzeji koji imaju raznolikije zbirke, a unutar njih, ikone se nalaze ili kao pojedinačna zbirka ili u sklopu drugih zbirki. Ikone unutar muzeja općeg tipa imaju historijsku i umjetničku važnost za posjetioce, a njihova funkcija je uglavnom estetska.

---

⁵⁶ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str.78.

⁵⁷ *Ibid.*, str. 84.

Jedan od primjera takvog muzeja jeste Metropolitan muzej umjetnosti u New Yorku (Met). On je jedan od najvećih i djelima najbogatijih muzeja u svijetu. Njegova zbirka je organizovana kroz sedamnaest zasebnih odjela, svaki sa specijalizovanim osobljem kustosa, kao i šest odjela za konzervatorske i naučno-istraživačke svrhe. Stalnom zbirkom od preko dva miliona radova, Met predstavlja 5000 godina umjetnosti iz cijeloga svijeta. Kada su u pitanju ikone, Muzej posjeduje 69 ikona iz perioda 13.-15.st. pa sve do 19.stoljeća. Ikone su hronološki raspoređene u odjelima: „Srednjovjekovna umjetnost“ i „Evropsko slikarstvo“.⁵⁸ Određene ikone su izložene u stalnoj postavci, što je jasno naglašeno prilikom pretraživanja web stranice Muzeja, a rađene su od strane italijanskih autora, uglavnom temperom na dasci.⁵⁹

Još jedan od primjera općih muzeja umjetnosti koji posjeduje ikone je i državni muzej umjetnosti Sjedinjenih Američkih Država, to jeste, Nacionalna galerija umjetnosti u Washingtonu. Ovaj muzej svojim mnogobrojnim djelima prati razvoj historije umjetnosti zapadnjačke kulture od srednjeg vijeka do moderne umjetnosti. Muzej posjeduje i jednu od najvrednijih zbirki evropskih slika, crteža, fotografija, skulpture i slično, a poznat je, između ostalog, zbog toga što posjeduje zbirku italijanskih slika, koja je jedna od najobuhvatnijih na svijetu.⁶⁰ Zbirka ikona u Nacionalnoj galeriji umjetnosti se nalazi upravo u zbirci „Italijansko slikarstvo 13. i 14. st“. Muzej posjeduje 65 ikona koje datiraju iz perioda 13., 14., i početkom 15. stoljeća. Ikone su dobivene poklonom ili su kupljene od raznih kolekcionara.

Spomenućemo još jedan američki muzej umjetnosti, a to je Muzej lijepih umjetnosti u Bostonu. Muzej posjeduje preko 450.000 umjetničkih djela, od čega je znatan broj slika, što ga čini jednim od najsveobuhvatnih muzeja u SAD. Djela obuhvataju predmete iz različitih perioda, kultura i umjetnosti iz cijeloga svijeta, a organizovana su unutar 22 zbirke. Ikone se, kao i kod prethodnih muzeja umjetnosti, ne nalaze samostalno unutar zasebne zbirke, već su smještene u odjelu „Umjetnost Evrope“ (koji broji preko 21.000 umjetničkih djela), a dalje u zbirci „Evropsko slikarstvo“, sa preko 14.000 umjetničkih djela, od čega su 62 ikone. Ikone su iz perioda od 15. do 19. stoljeća.⁶¹

---

⁵⁸ Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/> Pristupljeno: 30.5.2022.

⁵⁹ Ono što je još zanimljivo spomenuti jeste da su ikone većinom prikazi bogorodice sa djetetom. Na web stranici Muzeja možemo pronaći još mnogo detaljnih informacija kada su u pitanju ikone, njihovo stanje, izgled, trenutna lokacija unutar zgrade Muzeja i sl. Vidjeti: Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/> Pristupljeno 30.5.2022.

⁶⁰ National Gallery of Art. <https://www.nga.gov/> Pristupljeno: 5.10.2022.

⁶¹ Museum of Fine Arts Boston. <https://mfa.org/> Pristupljeno: 5.10.2022.

Jedan od najvećih muzeja umjetnosti na svijetu je muzej umjetnosti i kulture u Sankt Peterburgu, muzej Hermitage.⁶² Muzej broji preko 3 miliona muzejskih predmeta svjetske kulture i umjetnosti od srednjeg vijeka pa do danas, a smješteni su unutar 11 kolekcija.

Muzej posjeduje preko 600 ikona koje su organizovane u više zbirki: „Ikone od 13. do 17. st.“, „Ikone od 18. do ranog 20. stoljeća“, „Bizantija“.⁶³ Prije 19.st. muzeji su zbirke obično nabavljali kupovinom ili u vidu poklona i/ili naslijeđa. Međutim od kraja 19. stoljeća muzeji, pa tako i muzej Hermitage slao je svog kustosa u razne ekspedicije širom Rusije, u cilju prikupljanja predmeta iz napuštenih i razrušenih crkava. Stoga su ikone iz 13. i 17. st. većinom dobivane putem ekspedicija.⁶⁴

Važno je spomenuti i Nacionalnu galeriju u Londonu, koja je državni muzej umjetnosti Velike Britanije. U odnosu na druge spomenute muzeje umjetnosti, Nacionalna galerija ima manje umjetničkih djela u svom posjedu. U njoj se nalazi preko 2600 djela od sredine 13. stoljeća sve do 1900. godine. Bez obzira na to, zbirke koje ima ovaj Muzej su jako vrijedne i posjećivane, jer se u njima nalaze najznačajnija djela zapadnoevropskog slikarstva od 1250. – 1900. godine.⁶⁵

Nacionalna galerija u svom posjedu ima i šest ikona koje datiraju iz perioda 13. i 15. stoljeća. Muzej je nekada sva svoja djela imao izložena u stalnoj postavci, stoga umjetnička djela nisu bila raspoređena u zasebnim zbirkama, pa tako ni ikone. Danas muzej ne izlaže sva djela, ali bez obzira na to, ne posjeduje zasebne zbirke.⁶⁶

---

⁶² The state Hermitage museum. <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage?lng=en> Pristupljeno: 15.7.2022.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ E.A. Šelton kaže kako su na kraju 19.st. njemački muzeji počeli da finansiraju naučne ekspedicije, koje su donosile dosta više muzejskih predmeta u muzeje. Smatrali su kako je ekspediciono kolekcionarstvo omogućilo više kontrolisane i bolje dokumentovane nabavke. Stoga su ove prakse nabavke naslijedili i neki drugi muzeji kao što je muzej Hermitage. Vidjeti: E.A. Šelton. „Muzeji i antropologije: prakse i narativi.“ U: *Vodič kroz muzejske studije*, ur. MacDonald, Sharon. (Beograd: Clio, 2014.) str.103.

⁶⁵ The National Gallery. <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/search-the-collection> Pristupljeno: 5.10.2022.

⁶⁶ The National Gallery. <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/search-the-collection> Pristupljeno: 5.10.2022.

2.4. Prisustvo ikona u specijalnim muzejima umjetnosti

U specijalnim muzejima ikone se čuvaju samostalno, one predstavljaju cjelokupan muzejski sadržaj, te se dalje grupišu prema autorima ikona, razdobljima u kojima su nastale, u ovisnosti kojim stilom su rađene i slično. Jedan od primjera ovakvog muzeja je Muzej ruskih ikona, koji se nalazi u Clintonu, u državi Massachusetts, u Sjedinjenim Američkim Državama.⁶⁷ Zanimljivo je spomenuti da je njegovom osnivanju prethodilo kolekcionarsko sakupljanje ikona Gordona B. Lanktona, koji je vremenom jako brzo širio kolekciju te došao na ideju da osnuje muzej, koji za javnost otvara 2006. godine. Njegova misija je upravo da izlaganjem ikona ukazuje na uvažavanje i istraživanje ruske kulture. Također, jedna od bitnih stavki je i obrazovna funkcija koju Muzej nastoji da realizuje vodeći centar za istraživanje i stipendiranje.

Zbirka ikona posjeduje više od 1000 ikona i srodnih eksponata, što ovaj muzej čini muzejem sa najvećom zbirkom ruskih ikona van Rusije. Ikone su iz perioda od 15. stoljeća do danas, stoga pokrivaju gotovo čitav niz ruskih ikonopisnih slika, simbola i oblika. Većina ikona je rađena temperom na drvetu, međutim ima i ikona u mozaiku i na metalu. Cjelokupna zbirka, izložena na tri sprata zgrade u kojoj se nalazi, raspoređena je od savremene ruske umjetnosti do ikona iz drugih pravoslavnih kultura.⁶⁸ U Muzeju se nalaze ikone i srodna djela iz drugih zemalja kao što su: Grčka (9 djela), Bizantija (16 djela), Ukrajina (2 djela), Etiopija (35 djela).

Još jedan specijalni muzej koji ćemo spomenuti je Muzej ikona smješten u Veneciji, a nalazi se u sklopu Helenskog instituta za vizantijske i post-vizantijske studije. Jedini je grčki institut u inostranstvu, u čijem sklopu se nalaze arhiv, biblioteka i muzej. Muzej ikona posjeduje jednu od najvažnijih zbirki pravoslavne umjetnosti, a za javnost je otvoren 1959. godine.⁶⁹

Muzej posjeduje preko 300 vizantijskih i postvizantijskih ikona, rukopisa, dokumenata i raznih drugih eksponata u svojoj kolekciji⁷⁰ i on predstavlja kulturno naslijeđe, odnosno

---

⁶⁷ Museum of Russian icons. <https://www.museumofrussianicons.org/> Pristupljeno: 4.1.2023.

⁶⁸ Na web stranici Muzeja saznajemo kako Muzej organizira vlastite izložbe iz stalne zbirke, a također je domaćin gostujućih izložbi iz drugih muzeja i zbirki. 2008. i 2010. godine Muzej je suorganizovao izložbe ikona iz Tretjakovske galerije i Muzeja rane ruske umetnosti i kulture Andreja Rubljova. Vidjeti: Museum of Russian icons. <https://www.museumofrussianicons.org/> Pristupljeno: 4.1.2023.

⁶⁹ „The Museum of Icons.“ Hellenic institute. <https://istitutoellenico.org/museum/> Pristupljeno: 4.1.2023.

⁷⁰ Na web stranici muzeja saznajemo kako su u Muzeju izloženi i vrijedni rukopisi uključujući pergamentno jevanđelje iz 13. vijeka, jedinstvenu Romansu o Aleksandru Velikom sa 250 minijatura i sažetkom na

umjetnost i historiju grčke zajednice u Veneciji. Za razliku od tematski postavljene zbirke ikona u Muzeju ruskih ikona u Massachusettsu (SAD-u), Muzej ikona u Veneciji je svoju zbirku rasporedio hronološkim slijedom, koji omogućava posjetiocima mogućnost da prate evoluciju umjetnosti slikara od 15. do 17. stoljeća⁷¹.

---

paleoosmanskom pismu, kao i papirus iz vremena Justinijana koji je došao iz Ravene. Vidjeti: The Museum of Icons." Hellenic institute. <https://istitutoellenico.org/museum/> Pristupljeno: 4.1.2023.

⁷¹ Na web stranici muzeja možemo vidjeti koja su to imena slikara koja se najčešće spominju: George Klontzas, Michael Damaskinos, Emmanuel Lampardos, Frangias Kavertzas, Victor, Ioannes Apakas, Benedict Emporios, Emmanuel Tzanfournaris, Emma Thomas Bathael i Konstantinos Tzanes, Theodoros Poulakis i Ioannis Moskos, i drugi. Vidjeti: „The Museum of Icons.“ Hellenic institute. <https://istitutoellenico.org/museum/> Pristupljeno: 4.1.2023.

3. IKONE U BOSNI I HERCEGOVINI

3.1. Porijeklo ikona

Bosna i Hercegovina je bogata raznim kulturama, stilovima, običajima i slično, a ta raznolikost ogleda se i kada su u pitanju ikone. „Veliki broj, preko 2000 sačuvanih ikona, pokazuje izuzetnu raznolikost provenijencije i stilova u okvirima postvizantijske tradicije.“⁷² Ikone u Bosni i Hercegovini se po prvi put spominju u testamentu hercega Stjepana Kosače, 1466. godine, a razvoj izrade ikona u Bosni i Hercegovini započinje u periodu osmanske okupacije, čiji intenzitet varira u tri epohe, to jeste kroz 16., 17. i 18. stoljeće.⁷³ Kroz sve tri epohe razvoja uticale su društvene i političke prilike osmanske vladavine, što znači da je zbog poslijeratnih osvajanja najmanji intenzitet razvoja i izrade ikona u Bosni i Hercegovini bio u 16. stoljeću. Ikone iz 16. stoljeća su najrjeđe i najmanje očuvane. U 17. stoljeću ikone se ogledaju u obogaćenijom i raznovrsnijom tematikom izrade. Ali iz tog perioda, najviše se primjeti prisustvo ikona u Sarajevu, gdje se pravoslavno stanovništvo, koje se bavilo trgovinom i zanatstvom, počelo intenzivnije interesovati za ikone, te naručivati ikone od domaćih i/ili putujućih ikonopisaca.⁷⁴ Mostar i Sarajevo, kao što to fantastično opisuje Đoko Mazalić su bile varoši kojima su svakodnevno prolazili karavani sa trgovačkim robama, a karavan-saraji bili prepuni domaćim ljudima i stranim putnicima.⁷⁵ S tim u vezi, kako Mazalić kasnije spominje, kroz Sarajevo su pored raznih domaćih ikonopisaca kao što je (poznatiji) Sanko Daskal, prolazili i razni strani ikonopisci, koji su se u Sarajevu zadržavali nekad kraće, a nekada duže, radeći ikone za neke pravoslavne crkve.

Dakle, porijeklo ikona u Bosni i Hercegovini je raznoliko, prvenstveno ikone su rezultat rada domaćih slikara, koji su često bili plaćani dukatima, a njihove ikone redovno opremane pozlaćenim okvirima modernih venecijanskih i baroknih oblika,⁷⁶ zatim stranih slikara koje su

---

⁷² Svetlana Rakić. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek).“ (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.) https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/liikovne/srakic-ikone/srakic-ikone_bih_1.html Pristupljeno 20.12.2021.

⁷³ *Enciklopedija likovnih umjetnosti tom, 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.). str. 654.

⁷⁴ *Enciklopedija likovnih umjetnosti tom, 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.). str. 654.

⁷⁵ Đoko Mazalić. „Dvije stare slike i njihov majstor“. *Naše starine*. 2 (1953): str. 47-89., str.48

⁷⁶ *Ibid.* str.49.

putevi dovodili na ove prostore, i najrjeđe, kupovinom ikona sa drugih prostora. Međutim, kako je osmansko carstvo doživljavalo političku i ekonomsku krizu, izrada i nabavka ikona je u 18. i 19. stoljeću bila znatno umanjena, pa su se u tom periodu većinom izrađivale jeftinije ikone od različitih samoukih slikara.⁷⁷

Među najpoznatijim imenima domaćih ikonopisaca, Ljubinka Kojić spominje prvog poznatog slikara u Bosni i Hercegovini, Tudora Vukovića, zatim Longina i Andriju Raičevića koji su slikali jedne od najstarijih domaćih ikona iz 16.st., potom spominje Radula, Avesaloma Vujičića i Marka Skorojevića iz 17.st., Rafaila Dimitrijevića, Maksima Tujkovića iz 18. st. i druge.⁷⁸ Risto Čajkanović je bio posljednji bosanskohercegovački ikonopisac koji je umro u Sarajevu 1901. godine.⁷⁹

3.2. Ikone srpskih i stranih slikara u Bosni i Hercegovini

U knjizi *Ikone Bosne i Hercegovine (16-19.vijek)*⁸⁰ autorice Svetlane Rakić, vidimo kako su u Bosni i Hercegovini „većinu prvih ikona radili putujući srpski ikonopisci za srpske crkve u Bosni i Hercegovini, dok je mali broj donošen iz Srbije.“⁸¹ U nastavku knjige se spominju najpoznatija imena srpskih slikara iz 17. stoljeća, a to su: Georgije Mitrofanović, zograf Jovan (Kozma), majstor Longin i drugi, koji su, prateći glavne tokove srpske umjetnosti tog perioda, pokazivali gotovo sve stilske pojave u slikanju ikona od 16. do 19. vijeka.⁸²

Srpski slikari u Bosni i Hercegovini živjeli su izolovano u sredini koja je bila pod osmanskom okupacijom, s tim i islamskom vlašću, što je rezultiralo slabijem prodoru uticaja drugih stilova. Srpski slikari su često bili samouki te su se okretali čistoj tradiciji srpskog srednjovjekovnog slikarstva, odnosno obnovi stilova nekadašnjih vlastitih uzora. Naprimjer,

---

⁷⁷ *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.). str. 654.

⁷⁸ *Ikone Bosne i Hercegovine.* Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Sarajevo, 1967.

⁷⁹ „Njegov rad nastavili su na novoj osnovi školovani slikari Š. Bocarić i R. Petrović.“ Vidjeti: *Enciklopedija likovnih umjetnosti, tom 2.* (Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog Zavoda FNRJ, 1963.). str. 654.

⁸⁰ Svetlana Rakić. *Ikone Bosne i Hercegovine (16.-19.vijek).* (Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1998.)

⁸¹ Ibid. str. 9.

⁸² Svetlana Rakić. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek).“ (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.) https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/likovne/srakić-ikone/srakić-ikone_bih_1.html Pristupljeno: 20.12.2021.

„kao što je zograf Jovan svojim radovima pokazao koliko je cijenio monaha Longina kao učitelja, tako je opet Andrija Raičević, nešto mlađi Jovanov savremenik, imao njega za uzor - prateći istu razvojnu liniju.“⁸³ Dakle, na ovaj način stvoren je osobni stil srpskog slikarstva koji je najupečatljiviji tokom sredine 17. stoljeća, a ogleda se u posebno uočljivom linearnom prikazu i načinu osvjetljavanja svetiteljskih lica. Od kraja 17.st, te 18.st, i 19. stoljeća počinju prodirati uticaji drugih stilova na srpske ikonopisce.

Pravoslavno stanovništvo je u cilju očuvanja svoje vjere i vjerskih institucija od osmanske okupacije, kako to Đoko Mazalić kaže, nastojalo da što više bude okupljeno oko crkve i kako bi, redovnim održavanjem, bolje očuvalo samu crkvu od propadanja, eventualnih razaranja i sl.⁸⁴ Iz tog razloga dolazi do češćeg obavljanja vjerskih obreda unutar prostorija crkvi, a koji se nisu mogli obavljati bez crkvenih slika, odnosno ikona. S tim u vezi, pored stranih slikara koji su djelovali u Bosni i Hercegovini, angažovani su i lokalni slikari u cilju stvaranja što većeg broja ikona. Pored nekolicine nepoznatih lokalnih slikara, Mazalić spominje fra Tomu Salatića iz Tuzle, iz sutjeskog kraja fra Pavla Tokmačića i Franju Janjića, potom na prelazu iz 18.st. u 19. st. spominje slikara fra Mihui Čuića iz Duvna, Jovana Mazalića Bogunovića iz Dubice, Nedića fra Stjepana, Jovana Debeljakovića, Savu Petrovića i druge.

U najvećem broju ikone su rađene od strane stranih ikonopisaca ili su donošene u Bosnu i Hercegovinu, a to potvrđuje i činjenica da je Bosna i Hercegovina bila na mjestu jakih trgovačkih puteva, kako navodi Rakić:

„U poređenju sa ostalim dijelovima bivše Jugoslavije, najveći broj kritskih ikona nalazi se u Dalmaciji i Bosni. To se može objasniti jakim trgovačkim i drugim vezama između Krita i Venecije, jer su se mnogi trgovački brodovi sigurno zaustavljali u

---

⁸³ S. Rakić u knjizi *Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek)* navodi kako je majstor Longin bio jedan od najtalentovanijih i najobrazovanijih među slikarima poznatim u srpskim zemljama poslije 1557. godine, on je bio umjetnik i monah koji se pored slikarstva bavio i crkvenim pjesništvom i prepisivanjem knjiga. Bio je jedan od najplodnijih srpskih slikara 16. vijeka, iza koga su ostale brojne ikone, freske, rukopisne knjige, pa čak i primjerci crteža za crkvene vezene tkanine. U manastiru Lomnici je Longin dostigao svoju punu umjetničku zrelost snažno izrazivši svoja osjećanja u međusobnim odnosima intenzivnih plavih i crvenih tonova ekspresivnog kolorita. On se u svom radu oslanjao na tradicije vizantijskog slikarstva 14. vijeka, a njegov način rada i stil imali su velikog uticaja na savremenike i sljedbenike. Dalje Rakić navodi kako je zograf Jovan bio začetnik jedne izrazite struje koja se suprotstavila poistovećivanju srpskog ikonopisa sa grčkim, i potpuno odvajanje srpskog ikonopisa od kritskog. A da je Andrija Raičević najveće zasluge imao jer je svojim radom uspješno nastavio tradiciju najboljeg srpskog ikonopisa iz 17. st. i što je, zajedno sa stvaralaštvom zografa Jovana i njemu bliskih slikara, stvorio opus koji je bio originalan i drugačiji od grčkog shvatanja slike. Vidjeti: Svetlana Rakić. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek).“ (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.) https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/likovne/srasic-ikone/srasic-ikone_bih_1.html   Pristupljeno: 20.12.2021.

⁸⁴ Đoko Mazalić. *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba: (1500-1878)*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1965.) Str. 16.

različitim dalmatinskim lukama. Istovremeno, važni trgovački putevi iz Bosne vodili su preko Hercegovine u Dalmaciju.⁸⁵

Dakle, geografski položaj Bosne i Hercegovine, to jeste, granično područje između istoka i zapada, ali i, kako Rakić također objašnjava, preko četiri stotine godina života pod osmanskom vlašću, razlog su raznolikosti stilova ikona u Bosni i Hercegovini. Što znači da je posljedica heterogenosti zbirki ikona u Bosni i Hercegovini nabavljanje ikona iz raznih država, te slikanje raznih grčkih, kritskih, makedonskih i drugih slikara na području Bosne i Hercegovine.⁸⁶

Prema tome, možemo primjetiti kako se i stilovi srpskih slikara razlikuju u odnosu na stilove slikara iz drugih zemalja. Ikone srbijanskih i lokalnih srpskih slikara odražavaju različite stilske pojave postvizantijskog ikonopisa i pokazuju u kontinuitetu različita umjetnička opredjeljenja koja su istovremeno postojala ili smjenjivala jedna druge, dok ikone donošene iz drugih zemalja pokrivaju samo izvjesne periode uslovljene trgovačkim i kulturnim vezama sa drugim centrima pravoslavlja.⁸⁷ Na ikonama srpskih slikara može se primjetiti kontinuirana linija razvoja ikonopisne umjetnosti, dok ikone koje vode porijeklo iz drugih zemalja prikazuju samo fragmentarnu sliku stilskih pojava u pojedinim ikonopisnim radionicama. Razlog tome je, kako Rakić navodi, da su kritske, grčke, ruske i zapadne ikone bile odraz finansijskih mogućnosti i ukusa naručilaca koji su snabdijevali srpske crkve u Bosni i Hercegovini tokom dugog perioda osmanske okupacije.⁸⁸ To jeste, period okupacije, ratnih pustošenja, su bili razlozi zbog kojih su pravoslavne crkve i osiromašeno pravoslavno stanovništvo u BiH imali problema prilikom trgovanja i očuvanja ikona i/ili zbirki ikona, a posebno onih sa većom vrijednošću. Stoga, kako navodi Rakić, može se primjetiti da kvalitet nabavljenih ikona iz drugih zemalja veoma oscilira. Pored pojedinih vrhunskih slikarskih ostvarenja kritskih i zapadnih ikona, nailazimo na ikone koje su proizvod masovne serijske izrade, koje su rađene bez posebne pažnje i vrijednosti, a što je uglavnom slučaj sa ruskim i grčkim ikonama.⁸⁹

---

⁸⁵ Svetlana Rakić. „The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia-Herzegovina.“ *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies* 20, no. 1 (2006) <https://muse.jhu.edu/article/257661> Pristupljeno: 20.12.2021.

⁸⁶ Svetlana Rakić. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek).“ (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.) https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/likovne/sratic-ikone/sratic-ikone_bih_1.html Pristupljeno: 20.12.2021.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Svetlana Rakić navodi kako su: Ruske ikone u srpskim crkvama Bosne i Hercegovine većinom, kao i grčke, serijski radovi 18., 19. i 20. stoljeća, namjenski i masovno izrađivane za izvoz u brojnim provincijskim

Dakle, možemo zaključiti kako su ikone stranih slikara većinom bile: kritskog, italo-kritskog, grčkog i ruskog porijekla, međutim u Bosni i Hercegovini su prisutne i ikone (u nešto manjim količinama) sa raznih drugih mjesta, a što saznajemo iz statističkih podataka Stare srpske (pravoslavne) crkve u Sarajevu koje navodi Zdravko Kajmaković:

„Pored domaćih, iz svih krajeva Jugoslavije, ovdje su stizale i klasicistički ugladene petrogradske ikone, zatim hladne, stroge i koloristički posne bjeloruske, ljupke moskovske, naivno pojednostavljene serijske ikone slikara seljaka iz Povolozja, folklorno-barokne ukrajinske, galicijske i slovačke dekorativne moldavske, koloristički prigušene vlaške i transilvanske, levantinskobarokne sjevernogričke i bugarske, ozbiljne i pretenciozne carigradske, (...) tu su i djela naivnih srednjoevropskih, mađarskih, tirolskih i čeških molera, komercijalne tempere na platnu iz Jerusalima, hadžijske ikone nabavljane u gradovima prednje Azije (Palestine), ikone suveniri u sedefu, intarziji, pseudoemalju, na metalu, kamenu, svili, staklu, srebru duborezne ikone, zatim slikani i odijevani diptisi, triptisi, medaljoni, okovratne ikonice, ikone emajlije.“⁹⁰

---

radionicama. Stoga ruske ikone koje su trgovačkim putevima stizale u naše krajeve ne odražavaju stvarno stanje ruskog, velikim dijelom evropeiziranog, ikonopisa 18. i 19. vijeka. To zaključujemo jer su glavne karakteristike ruskih ikona da: „u većoj ili manjoj mjeri koriste bogate srebrne ornamente izvedene graviranjem i puncom. Ovi dekorativni elementi, koji se pojavljuju u obliku geometrijskih i biljnih stilizacija, pokazuju tipičnu ukrajinsku baroknu dekorativnost zapadnjačkog porijekla. Ovakve ikone imale su izrazito dekorativne efekte koji su danas, uglavnom, ublaženi zbog toga što je većinom sa srebrnih površina na ikonama otpao žućkasti premaz (šafraan), koji je imao ulogu imitacije zlata, a na kome su se snažno isticali crni crtež, gravirane linije i punca ornamenta. Ovi punktirani ornamenti mogli su se pojavljivati samo na bordurama tkanina i duž rubova ikone, ili su ispunjavali veće površine draperija, oreola, kruna i rubova slikanih polja.“ Vidjeti: Svetlana Rakić. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek).“ (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.) https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/likovne/srakic-ikone/srakic-ikone_bih_1.html Pristupljeno: 20.12.2021.

⁹⁰ Zdravko Kajmaković. „Postvizantijska umjetnosti.“ U *Umjetničko blago Bosne i Hercegovine*, ur. Đuro Basler, Azra Begić, Džemal Čelić. (Sarajevo: Svjetlost, 1987.) str. 124.

3.3. Ikone u privatnim, porodičnim zbirkama

Ikone u Bosni i Hercegovini su se čuvale kako u crkvenim, tako i u privatnim zbirkama pravoslavnih porodica. Kao što je već spomenuto, da bi pravoslavno stanovništvo održalo svoju vjeru i vjerske institucije od osmanske okupacije, nastojali su što više obavljati vjerske obrede, tako da nije mogla postojati porodica bez slavske ikone.⁹¹ Glavna funkcija ikona u ovakvim privatnim zbirkama jeste vjerska, a te zbirke su kasnije imale veliku ulogu ne samo u smislu očuvanja ovih umjetničkih djela već i u širenju pravoslavnog vjerovanja na buduće generacije. Ikone iz privatnih zbirki su imale i veliku ulogu u obogaćivanju crkvenih zbirki, jer su ih određene porodice darovale upravo crkvama radi bolje brige o ikonama:

„Neke porodice Srba Sarajlija imale su još potkraj prošlog vijeka po više desetina ikona, koje su se baštinile od koljena do koljena, čuvane stalno u porodici dok nisu od zadnjih potomaka poklanjate crkvi ili rasprodate — često u bescijenje — ili su ih cijelim zbirkama proždirali česti požari grada, pri čemu je, kako kažu, rastaljeno srebro sa ikona i sličnih predmeta teklo u mlazovima.“⁹²

Vremenom su pored pravoslavnih porodica, ikone sakupljali i čuvali razni kolekcionari, zaljubljenici u ove umjetničke slike. Kao i većina pravoslavnih porodica, dosta kolekcionara je nakon izvjesnog vremena i/ili kraja njihovog životnog vijeka, poklanjala i/ili prodavala svoje zbirke ikona crkavama ili muzejima (Muzeju Stare pravoslavne crkve u Sarajevu, Muzeju istočne Bosne Tuzla, Muzeju Hercegovine u Trebinju, Muzeju Sarajeva, Umjetničkoj galeriji BiH, te raznim vjerskim institucijama širom BiH).

---

⁹¹Đoko Mazalić. *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba: (1500-1878)*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1965.) Str. 16.

⁹²Đoko Mazalić. „Dvije stare slike i njihov majstor“. *Naše starine*. 2 (1953): str. 47-89., str. 49.

3.4. Ikone u muzejskim zbirkama u Bosni i Hercegovini

Najveća zbirka ikona danas nalazi se u Muzeju Stare pravoslavne crkve u Sarajevu. Ona broji preko 200 ikona u svojoj zbirci. Pored ove zbirke, između ostalih, treba spomenuti i zbirku ikona u Staroj crkvi u Mostaru, Eparhijskom dvoru u Tuzli, manastirima: Lomnica i Gomionica i Žitomislić. Kada su u pitanju muzeji u Bosni i Hercegovini, najveće zbirke ikona su u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine i Muzeju grada Sarajeva.

U Bosni i Hercegovini, kao što ćemo vidjeti i u primjerima u nastavku rada, ikone se nalaze u umjetničkim, gradskim, regionalnim, zavičajnim muzejima, u muzejima uz vjerske institucije, i u samim vjerskim institucijama, kao što su pravoslavne crkve, manastiri i dr.

3.4.1. Ikone u muzejima vjerskih institucija u BiH

Kako u Bosni i Hercegovini, tako i u regionu, možemo vidjeti da su ikone obično smještene u vjerskim institucijama, muzejima vjerskih institucija ili u drugim raznim vrstama muzejima. U vjerskim institucijama ikone služe za ispunjavanje vjerskih obreda, i nerijetko se nalaze uz same oltare, ikonopise, dok se samo određene ikone (u ovisnosti o njihovom stanju ili dragocijenosti) čuvaju u depoima. U Sarajevu je u periodu 18.vijek, bila bogata srpsko-pravoslavna crkvena opština zahvaljujući pravoslavnim pojedincima koji su vodili trgovinske veze i nabavljali potrebne stvari za crkvu.⁹³

Muzeji vjerskih institucija su muzeji specijalnog tipa, a koji maksimalno poštuju veze između muzejskih predmeta i znanstvene discipline (u ovom slučaju identiteta vjerske institucije), odnosno misije muzeja, te ne prikupljaju ništa što se tiče drugih oblasti.⁹⁴ Tako da se ikone u specijalnim muzejima često čuvaju samostalno, one predstavljaju cjelokupan muzejski sadržaj, te se dalje grupišu prema autorima ikona, razdobljima u kojima su nastale, u ovisnosti kojim stilom su rađene i sl. Ikone u muzejima vjerskih institucija ujedno imaju i umjetnički i liturgijski aspekt, to jeste, ikone imaju i estetsku i sakralnu funkciju. Sakralna funkcija je izražajnija, jer posjetioci muzeja vjerskih institucija su, između ostalog, većinom pravoslavno

⁹³ Đoko Mazalić. „Dvije stare slike i njihov majstor“. *Naše starine*. 2 (1953): str. 47-89., str. 48.

⁹⁴ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str. 84.

stanovništvo koje posmatrajući ikone obavlja vjerske obrede. A nerijetko se i vjerske institucije uz ove muzeje služe ovim ikonama, posuđujući ih upravo za potrebe vjerskih obreda.

Jedan od primjera muzeja vjerskih institucija jeste Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu.⁹⁵ Muzej, uz Staru pravoslavnu crkvu Svetih arhangela Mihaila i Gavrila, crkveno dvorište (sa ogradnim zidom i ulaznom kapijom), parohijski dom, te pokretno naslijeđe, 2006. godine proglašeno je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu nastao je 1889. godine iz crkvene riznice, te broji preko 700 eksponata⁹⁶, što ga čini jednim od pet najznačajnijih pravoslavnih muzeja u svijetu. “Muzej je otvoren zahvaljujući donacijama bogatih srpskih zanatsko-trgovačkih familija tog vremena Jeftanovića, Despića, Cekovića, te mnogih drugih koji su tada imali razvijene poslove”.⁹⁷

Stara pravoslavna crkva je sa velikim brojem eksponata koji se sada nalaze u Muzeju, kako navodi Mazalić, odigrala veliku ulogu u razvoju ikonografije širom Bosne i Hercegovine.⁹⁸ Prema njegovoj ocjeni i saznanju, on tvrdi da su ikone koje je Stara pravoslavna crkva poklanjala skoro svakoj novootvorenoj crkvi, bile često bolje i sa umjetničkog gledišta vrednije nego nove, koje je uprava Crkve sebi izrađivala za dopunu (npr. prvoklasni radovi

---

⁹⁵ „Sagrađena prije 1539. godine, više puta je gorjela u požarima koji su poharali staro Sarajevo. Izgrađena je od tesanog kamena u originalnom stilu, koji se ne uklapa u srednjovjekovne srpsko-bizantijske objekte jer ima pravougaonu osnovu i elemente islamske arhitekture. U crkvu su stoljećima s raznih strana svijeta donošene vrijedne relikvije, ali i svetinje. Današnji izgled dobila je početkom 18. stoljeća. Legenda o nastanku Stare pravoslavne crkve kaže da je Gazi Husrev-beg, na molbu sarajevskih pravoslavaca da izgrade crkvu, pristao, uvjetujući da građevina bude jednostavna i da pokriva prostor omeđen volovskom kožom. Kršćani su se dosjetili, izrezali kožu na tanke dugačke remene i njima ogradili povelik prostor. Gazija prihvati njihovu domišljatost i dozvoli gradnju, pa tako nastade crkva.“ Vidjeti: Đoko Mazalić. *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba: (1500-1878)*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1965.) Str. 10.

⁹⁶ Predmeti koji se u ovom Muzeju čuvaju dijele se na: stare umjetničke slikarske radove (u okviru kojih se nalaze ikone), stare rukopisne i štampane knjige, crkvene tkanine i vez, metalne predmete, bogoslužbene stvari, stari novac, etnografske rekvizite zavjetnog karaktera, starinsko oružje, duborezačke rukotvorine i zbirku obrađenog kamena. Najbrojniji predmeti su radovi domaćih i stranih slikara. U Muzeju se čuva i nekoliko rukopisnih i štampanih crkvenih knjiga velike vrijednosti, od kojih je najpoznatiji „Sarajevska Krmčija“, napisana na pergamentu 1307. godine. U Muzeju su i originalni fermanni sultana koji se uglavnom odnose na dozvole za obnovu crkve, ali i na život hrišćana, te drugih ljudi u Sarajevu tog vremena. Vidjeti: Vladislav Topalović. „Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu: Od ikona među najvrijednijim u svijetu do fermana sultana i ruskog cara.“ Intervju A.V. Haber. (11.04. 2015.) <https://www.arhiva.haber.ba/vijesti/kultura/157032-muzej-stare-pravoslavne-crkve-u-sarajevu-od-ikona-medu-najvrijednijim-u-svijetu-do-fermana-sultana-i-ruskog-cara> Pristupljeno 13. 10. 2022.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ „To je lako uočljivo već po tome što se po raznim seoskim crkvama nalaze radovi slikara koji su djelovali u Sarajevu i čija se djela i sad tu nalaze, mnoštvo skupocijenih italo-kritskih ikona, koje sigurno nisu mogli nabaviti odbori seoskih crkava. Zna se da je u krilu Stare crkve postojalo više prepunih spremnica 'isluženih' ikona, koje su često nadomještale potrebe crkava izvan Sarajeva, naročito onih što su bile istom podignute.“ Vidjeti: Đoko Mazalić. *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba: (1500-1878)*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1965.) Str. 10.

slikara Andreje i Jovana Mangafe u maloj pravoslavnoj crkvi u Busovači, „Asiška Bogorodica“ u zabačenoj crkvi u selu Dukati na Vitovlju, kod Travnika, zatim neobično vrijedne ikone u Puračiću i Mačkovcu kod Tuzle, te Hadžićima i Pazariću kod Sarajeva itd.).⁹⁹

Trećina eksponata koje Muzej čuva čine ikone, i predstavlja instituciju u BiH koja posjeduje najveću zbirku ikona. Ikone su većinom djela kritske škole iz 15. stoljeća, čiji su slikari pod uticajem Zapada i renesanse, ali i duhovne linije sa Istoka, nastavili da slikaju nakon pada Bizantije,¹⁰⁰ a nalaze se u drugom dijelu zgrade Muzeja. Tokom vremena ova djela su uveliko oštećena, kako zbog požara tokom turske vladavine, nepravilnog rukovanja (kandilom, nepravilnim smještajem), uticaja vremena ali i perioda rušenja, te posljedica ratnih dešavanja koje je pretrpila i Stara pravoslavna crkva.

Još jedan primjer muzeja vjerskih institucija jeste Muzej Žitomislić koji je otvoren 2019. godine. U razgovoru sa Markom Bulajićem¹⁰¹, kustosom Muzeja, saznajemo da je Muzej Žitomislić muzej specijalnog (vjerskog) tipa, a smješten je unutar kompleksa manastira Žitomislić. Ekspoziti koje posjeduje muzej su predmeti iz manastirke riznice (ikone, bogoslužbene knjige, posude i sl.) od kojih su najbrojnije ikone koje sežu iz 16. stoljeća.

Muzej posjeduje 40 ikona koje potiču iz perioda od 16. st. pa do 19. st., njih 24 su smještene u okviru stalne postavke, a ostale ikone, zbog nedostatka prostora i sredstava smještene su u depou muzeja. Sve ikone koje muzej posjeduje su naslijeđene iz Manastira Žitomislić, koji je jedan dio ikona otkupio, a za ostali veći dio ikona se pretpostavlja da je u manastir dospio u vidu poklona, ili zavještanjem vjernika ili ktitora.¹⁰² Bulajić naglašava važnost ikona za muzej ali i za pravoslavlje, pa kaže kako su „ikone u muzeju u funkciji prezentacije, promocije i njegovanja kulturne baštine manastira Žitomislić, ali i pravoslavlja u ovim krajevima, što je otprilike i misija našeg muzeja, te su same ikone neodvojiv dio istog.“¹⁰³

---

⁹⁹ Đoko Mazalić. *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba: (1500-1878)*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1965.) Str. 10.

¹⁰⁰ Vladislav Topalović. „Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu: Od ikona među najvrijednijim u svijetu do fermana sultana i ruskog cara.“ Intervju A.V. Haber. (April 11, 2015.) <https://www.arhiva.haber.ba/vijesti/kultura/157032-muzej-stare-pravoslavne-crkve-u-sarajevu-od-ikona-medu-najvrijednijim-u-svijetu-do-fermana-sultana-i-ruskog-cara> Pristupljeno: 13.10.2022.

¹⁰¹ Marko Bulajić. Intervju od strane autora, e-mail korespondencija, Sarajevo, 13.8.2022.

¹⁰² „Na primjer, ruske ikone u našem muzeju su dar potomaka porodice Miloradović, velikaške hercegovačke porodice, koja je podigla manastir 1566. Ikona „ Oplakivanje Hrista“ u manastir je donešena u XVIII vijeku sa pokloničkog putovanja u Jerusalim.“ Marko Bulajić. Intervju od strane autora, e-mail korespondencija, Sarajevo, 13.8.2022.

¹⁰³ Ibid.

Ohrabruje činjenica da se ikone koje su izložene u muzeju redovno konzerviraju u Patrijaršiji Srpske pravoslavne crkve u Beogradu, dok ikone koje se nalaze u depou, još uvijek čekaju na restauraciju i konzervaciju.¹⁰⁴ Pored ove međunarodne saradnje, muzej ima bogatu saradnju sa drugim institucijama u Bosni i Hercegovini, koje posjeduju ikone, a u cilju njihove promocije i očuvanja.¹⁰⁵

3.4.2. Ikone u regionalnim, zavičajnim i gradskim muzejima u BiH

Kao što je već rečeno, pored muzeja vjerskih institucija gdje ikone imaju i sakralnu funkciju, ikone se u Bosni i Hercegovini nalaze i u muzejima drugih tipova. Krunislava Topolovac je u knjizi *Kultura u socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini* pisala o tipologiji bosanskohercegovačkih muzeja. Zavisno od teritorije koju obuhvataju, dijeli muzeje na: centralne, regionalne, zavičajne i gradske. A na osnovu tematike kojom se bave razlikuje muzeje: kompleksnog (općeg), specijalnog i memorijalnog tipa.¹⁰⁶ Kada su ikone u pitanju, one se u Bosni i Hercegovini nalaze u okviru centralnih, regionalnih, zavičajnih i gradskih muzeja.

Prema Topolovac, regionalni muzeji imaju zadatak da istražuju, prikupljaju, čuvaju, proučavaju, obrađuju, izlažu i publikuju muzejski materijal, promovirajući historiju i kulturnu baštinu geografske oblasti koju pokrivaju. Jedan od primjera regionalnih muzeja kompleksnog tipa je Muzej Istočne Bosne Tuzla, koji između ostalih muzejskih predmeta, posjeduje i kolekciju ikona, a koja je smještena u umjetničkom odjeljenju. Generalno, muzej nema pojedinačne zbirke, već ima odvojena stručna odjeljenja, a to su: Arheološko odjeljenje, sa 11.514 inventarisanih eksponata; Etnološko odjeljenje, sa 1.653 inventarisana eksponata; Historijsko odjeljenje, sa 9.800 inventarisanih eksponata; Prirodnjačko odjeljenje, sa 762

---

¹⁰⁴ „U narednom periodu Matica srpska u Novom Sadu trebalo bi da izvrši neophodne konzervatorske radove na knjigama koje su dio naše stalne postavke.“ Marko Bulajić. Intervju od strane autora, e-mail korespondencija, Sarajevo, 13.8.2022.

¹⁰⁵ „Saradnja Muzeja Žitomislić sa drugim vjerskim i kulturnim institucijama može se opisati kao vrlo intenzivna i kvalitetna. Realizovali smo više zajedničkih projekata, radionica, izložbi, promocija sa: Međureligijskim vijećem BiH, HKD "Napredak" iz Mostara, Muzejom savremene umjetnosti Republike Srpske iz Banjaluke, Nadbiskupijskim centrom za pastoral mladih „Ivan Pavao II" iz Sarajeva itd.“ Marko Bulajić. Intervju od strane autora, e-mail korespondencija, Sarajevo, 13.8.2022.

¹⁰⁶ Krunislava Topolovac. *Kultura u socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini*. (Sarajevo: NIŠP Oslobođenje, 1976.) Str.47.

inventarisana eksponata; i Umjetničko odjeljenje, sa 650 umjetničkih djela od kojih su 28 ikone.

U razgovoru sa Vesnom Isabegović¹⁰⁷, muzejskom savjetnicom, saznajemo kako sve ikone koje posjeduje muzej, dobivene su putem poklona, a pokloni su većinom od pojedinaca i/ili crkvenog odbora u Tuzli. Bitno je spomenuti, također, kako je cjelokupna kolekcija ikona 1969. godine poslata na restauracijske i konzervacijske radove u Narodni muzej u Beogradu. Nakon toga, određene ikone, a koje su dobivene od strane crkvenog odbora u Tuzli, gorjele su u ratnom periodu između 1992.-1995., pa su u velikoj mjeri oštećene.

Kada su u pitanju izložbe, Isabegović nam kaže kako osoblje koje trenutno radi u muzeju nije upoznato sa tim na koji način i da li su se ikone izlagale prije rata u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁸ Međutim, nakon rata, djela nisu nikako izlagana. Određene ikone su se trebale izložiti u okviru jubileja srpske pravoslavne crkve u Tuzli, ali to nije realizirano. Iako se muzej godinama suočava sa problemom smještaja, depoi u kojima su smještene umjetnička djela su itekako uslovni za njihovo čuvanje.¹⁰⁹

Spomenućemo još jedan primjer regionalnog muzeja, a to je Muzej Hercegovine u Trebinju.¹¹⁰ Osnovan je 1952. godine kao „Sreski zavičajni muzej Trebinje“, a vremenom širi područje svog djelovanja i mijenja naziv u Muzej Hercegovine u Trebinju. Područje njegovog djelovanja postaje jugoistočna Hercegovina. Iako je osnovan kao zavičajni muzej, danas sa širim poljem djelovanja možemo reći da Muzej Hercegovine u Trebinju spada pod kategoriju regionalnih muzeja. Muzej pored ostalih eksponata, posjeduje i kolekciju ikona koje se nalaze u sklopu odjeljenja historije umjetnosti. Pored odjeljenja historije umjetnosti muzej posjeduje i arheološko, historijsko, etnološko i prirodnjačko odjeljenje.

U razgovoru sa kustosicom muzeja, Tamarom Rajković, saznajemo kako muzej posjeduje 12 ikona, od kojih je polovina iz šezdesetih i devedesetih godina dvadesetog stoljeća, dok je druga polovina ikona iz perioda od 17.st. do 19.st.¹¹¹ Ikone su u najvećoj mjeri dobivene putem poklona, a svega nekoliko ikona je otkupljeno.

Tokom ratnog perioda, ikone su sa ostalim kulturno-historijskim blagom, evakuisane i sklonjene iz muzeja, te su ostale očuvane kako bi se ponovo mogle izlagati. S tim u vezi, tri

---

¹⁰⁷ Vesna Isabegović. Intervju od strane autora, e-mail korespodencija, Sarajevo, 30.5.2022.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Muzej Hercegovine. <http://muzejhercegovine.org/istorijat-ustanove/> Pristupljeno: 3.5.2022.

¹¹¹ Tamara Rajković. Intervju od strane autora, e-mail korespodencija, Sarajevo, 8.8.2022.

najstarije ikone iz 17.st. i 19.st. su uspješno očuvane od ratnih razaranja i nalaze se u stalnoj etnološkoj postavci muzeja. Ostale ikone se trenutno nalaze u depou u umjetničkom odjeljenju, i čekaju na restauracijske zahvate. Njihovo stanje se vremenom pogoršava jer muzej nema konzervatorsko-restauratorsko odjeljenje, niti planirane projekte kako bi se spriječilo propadanje i zaštitilo ovo kulturno-historijsko blago.¹¹²

Kako saznajemo iz razgovora sa Rajković, Muzej Hercegovine u Trebinju njeguje dobre odnose sa vjerskim institucijama, te sa istima povremeno ostvaruje saradnju. Muzej je 2017. godine ugostio izložbu „Srpske ikone XVI - XVIII vijeka iz crkava i manastira sa prostora BiH“. Izložbu je organizovala Galerija Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske (ANURS), a na njoj su bile predstavljene ikone koje se danas nalaze u različitim riznicama crkava, manastira i eparhijskih dvorova.

U Bosni i Hercegovini ikone nalazimo i u zavičajnim muzejima, prema Topolovac, zavičajni muzeji imaju iste zadatke kao i regionalni muzeji, s tim da su vezani za uže područje u odnosu na regionalne muzeje. Oni svojom djelatnošću obuhvataju širu okolinu grada u kojem se nalaze, te promoviraju historiju i kulturnu baštinu tog područja.¹¹³ Kao jedan od primjera zavičajnih muzeja kompleksnog tipa Topolovac, između ostalih, navodi Zavičajni muzej u Travniku. On u svom posjedu, pored ostalih eksponata posjeduje i ikone. Osnovan je 1950. godine i prvobitno se nalazio na nekoliko lokacija, a od 1972. godine muzej se smjestio u zgradi koja je ranije bila zdravstvena ustanova. Zavičajni muzej u Travniku je jedini muzej na području današnjeg Srednjobosanskog kantona, čija je misija da brine upravo o svim kulturno-historijskim spomenicima i prirodnom baštinom na ovom području.

Od ukupno 80.000 eksponata, muzej posjeduje šest ikona, koje je kupio 2001. godine. Dvije ikone su postavljene u okviru stalne postavke, dok se ostale četiri ikone nalaze u depou muzeja. U razgovoru sa Fatimom Maslić, direktoricom Zavičajnog muzeja u Travniku, saznajemo da muzej ima saradnju sa vjerskim institucijama kada su u pitanju ikone, gdje su nedavno bili posrednici u implementaciji projekta restauracije ikonostasa u Crkvi Presvete Bogorodice u Travniku.¹¹⁴

Ikone u Bosni i Hercegovini možemo pronaći i u gradskim muzejima, čije djelatnosti obuhvataju uže područje pojedinog grada. Jedan od primjera gradskog muzeja kompleksnog

---

¹¹² Muzej Hercegovine. <http://muzejhercegovine.org/istorijat-ustanove/> Pristupljeno: 30.5.2022.

¹¹³ Krunislava Topolovac. *Kultura u socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini*. (Sarajevo: NIŠP Oslobođenje, 1976.) Str.47.

¹¹⁴ Fatima Maslić. Intervju od strane autora, e-mail korespondencija, Sarajevo, 30.5.2022.

tipa kojeg ćemo navesti, a koji u svom posjedu ima ikone, je Muzej Sarajeva. Osnovan je 1949. godine u Sarajevu sa prvobitnom lokacijom u prostorijama zgrade sarajevske Vijećnice. Danas centralna zgrada Muzeja Sarajeva koristi prostore Brusa Bezistana jer muzej još uvijek nema matičnu zgradu za potrebe cijelog muzeja, a koji je organizovan u više dependansa: Svrzina kuća, Despića kuća, Muzej Jevreja BiH, Brusa bezistan i Muzej Sarajeva 1878-1914.

Misija muzeja je da prikuplja, istražuje, čuva, publikuje i prezentuje društvenu, ekonomsku i kulturnu historiju Sarajeva od najstarijih vremena do danas.¹¹⁵ Muzej Sarajeva ima više zbirki koje su organizovane u okviru njegovih dependansa, a to su: arheološka, umjetnička, etnografska, orijentalna, jevrejska, austrougarska, zbirka 20. stoljeća, zbirka legata Stjepana Mezea i zbirka pomoćnih predmeta.

Kada je u pitanju umjetnička zbirka, ona broji preko 1100 umjetničkih djela (slika, grafika, crteža, ikona, skulptura i instalacija poznatih bosanskohercegovačkih i stranih autora), koja obuhvataju period od 16.st. pa do danas. „Umjetnička zbirka Muzeja Sarajeva predstavlja jednu od najrespektabilnijih kolekcija umjetničkih djela različitih autora od kraja 16. st. do danas. U njoj su našli mjesta svi eminentni umjetnici koji su radili i stvarali, izlagali, kratko boravili ili se trajno nastanjivali u Sarajevu.“¹¹⁶ Ikone Muzeja Sarajeva su, također, smještene u okviru umjetničke zbirke¹¹⁷ i čine najstariji dio fundusa Muzeja, koji seže od kraja 16. stoljeća. Hamdija Dizdar, kustos umjetničke zbirke Muzeja Sarajeva, otkriva kako su među ikonama muzeja Sarajeva najzastupljenija djela domaćih majstora, i to: Todora Vukovića – Desisalića, Maksima Tujkovića, Šimuna Lazovića, Nenka Solaka, Sanka Daskala, i posljednjeg sarajevskog ikonopisaca Riste Čajkanovića.¹¹⁸ Sve ikone dobivene su poklonom porodice Despić i Ljiljane Hadžidedić. Nalaze se u depou Muzeja Sarajeva, a samo dvije ikone su izložene u okviru stalne postavke u Despića kući.

---

¹¹⁵ „U depoima i dependansima se čuvaju i izlažu muzeološki obrađeni predmeti koji govore o prošlosti grada Sarajeva, od prahistorijskih naseobina na Butmiru, ilirskih i rimskih naselja, srednjovjekovne Bosne, osmanske epohe i austrougarskog perioda itd... do današnjih dana.“ Vidjeti: Muzej Sarajeva. <https://www.muzejsarajeva.ba/> Pristupljeno: 13.10.2022.

¹¹⁶ „Neki od najpoznatijih autora umjetničkih djela unutar Muzeja Sarajeva: Špiro Bocarić, Petar Tješić, Gabrijel Jurkić, Karlo Mijić, Petar Šain, Rizah Štetić, Todor Švrakić, Ivo Šeremet, Ismet Mujezinović, Đoko Mazalić, Behaudin Selmanović, Vojo Dimitrijević, Mica Todorović, Alija Kučukalić, Boško Kučanski, Ljubo Lah, Mersad Berber, Dževad Hozo, Safet Zec, Ratko Lalić, Milivoj Unković, i drugi...“ Vidjeti: Muzej Sarajeva. <https://www.muzejsarajeva.ba/> Pristupljeno: 13.10.2022.

¹¹⁷ Druge cjeline koje se nalaze unutar umjetničke zbirke su: „portreti gradonačelnika i sarajevskih građana“, „autoportreti sarajevskih slikara“, „pejzaži i vedute Sarajeva“ i „kolekcija savremene umjetnosti (slikarstvo, skulptura, grafika i crtež)“, te karikature i akvareli. Vidjeti: Muzej Sarajeva. <https://www.muzejsarajeva.ba/> Pristupljeno: 13.10.2022.

¹¹⁸ Hamdija Dizdar. Intervju od strane autora, e-mail korespondencija, Sarajevo, 8.11.2022.

U nastavku rada slijedi poglavlje koje govori o zbirci ikona Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine (UGBiH), institucije koja prema tipologiji koju je ponudila Krunislava Topolovac spada u muzej centralnog tipa. Prema Topolovac, zadatak centralnih muzeja je da istražuju, prikupljaju, čuvaju, proučavaju, obrađuju, izlažu i publikuju odgovarajući muzejski materijal, a čije je područje djelovanja Bosna i Hercegovina. Umjetnička galerije Bosne i Hercegovine je od svog osnivanja pa do danas, svojim radom usmjerena na čitav prostor naše zemlje i ona zaista predstavlja nacionalnu galeriju, odnosno muzej koji bi trebao da funkcioniра na državnom nivou, odnosno da kao takav bude prepoznat i finansiran. Međutim, UGBiH je završetkom rata izgubila svoj pravni status.

4. ZBIRKA IKONA U UMJETNIČKOJ GALERIJI BOSNE I HERCEGOVINE

4.1. O Umjetničkoj galeriji BiH

Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine osnovana je 11. oktobra 1946. godine na osnovu člana 6 Zakona o Narodnoj Vladi Bosne i Hercegovine, a na prijedlog Ministarstva prosvjete Vlade Narodne Republike BiH, kao Umjetnička galerija u Sarajevu.¹¹⁹ Uredbom o Umjetničkoj galeriji u Sarajevu određeni su njeni osnovni zadaci, inicijalni fundus, kao i status odnosno nadležnost, koju je u tom periodu imalo Ministarstvo prosvjete Vlade Narodne Republike BiH.

Uredbom o Umjetničkoj galeriji dodjeljen joj je i početni fundus od 600 eksponata, koji je preuzet 1947. godine iz Galerije slika Državnog muzeja (preimenovanog u Zemaljski muzej u Sarajevu).¹²⁰ Danas Galerija u 6 zbirki sa preko 6000 inventarnih jedinica djeluje kroz nekoliko odjela: odjeljenje dokumentacije i biblioteke, restauratorsko-konzervatorski atelje, foto-atelje, stolarska i pozlatarska radionica, i odjeljenje koje je predodređeno za pedagoški rad, odnosno edukativne radionice za djecu.¹²¹

Već od svog osnivanja, kao i mnoge muzejske i kulturne institucije u Bosni i Hercegovini, galerija se susretala sa problemom smještaja. Ona se 1951. godine smjestila u prostorije Vijećnice, gdje je održana i prva izložba pod nazivom „Izložba beogradskih slikara“, 30.11.1952. godine.¹²² Smještaj galerije u prostorije Vijećnice bio je samo privremen, jer je Odlukom Narodnog odbora grada Sarajeva Umjetničkoj galeriji dodjeljena zgrada tadašnjeg Doma Unutrašnje državne bezbjednosti, a primopredaja objekta izvršena je u maju 1954.

---

¹¹⁹ Uredbu o Umjetničkoj galeriji u Sarajevu. Službeni list Narodne Republike BiH. (9538/45) 1946. U: Cogo, Ikbal. *Muzejsko zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2012. godine*. (Zenica: Grad Zenica, Fondacija za izdavaštvo Federacije BiH, 2016.) str. 20.

¹²⁰ Galerija Zemaljskog muzeja je zatvorena upravo 1947. godine, nakon što je cjelokupni fundus predala Umjetničkoj galeriji BiH.

¹²¹ Galerija ima šest zbirki, a to su: Zbirka Bosanskohercegovačke umjetnosti; Zbirka Jugoslovenske umjetnosti; Zbirka stare i strane umjetnosti; Zbirka fotografija i novih medija; Zbirka Ferdinand Hodler i Zbirka ikona. Vidjeti: Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

¹²² Ibid.

godine.¹²³ Zgrada je izgrađena oko 1912. godine kao robna kuća Ješue i Moise Saloma, a pretpostavlja se da je djelo Josipa Vancaša.¹²⁴ Zgradu su prema projektu iz 1953. godine, koji je izradio Andrija Ćićin Šain, arhitekt Gradskog preduzeća za projektovanje iz Sarajeva, nastojali preurediti za potrebe galerije. Radovi su trajali skoro pet godina, ne zbog toga što je ovaj objekat trebalo značajnije preurediti, nego zbog neredovnog priticanja sredstava.¹²⁵

Nakon završetka radova na rekonstrukciji zgrade, Umjetnička galerija je otvorena za javnost 26. juna 1959. godine svojom prvom stalnom postavkom.¹²⁶ Postavku su činile dvije tematske cjeline tj. izložbe: „*Jugoslavenska umjetnost od kraja 19. stoljeća do 1941. godine*“ i „*Umjetnost Bosne i Hercegovine od kraja 19. stoljeća do 1941. godine*“, koje su odredile identitet i programska usmjerenja galerije, a koja su u skladu sa zadacima propisanim Uredbom.¹²⁷ Vlada Narodne Republike Bosne i Hercegovine je Uredbom 1946. godine, propisala primarne zadatke Umjetničke galerije da: „prikuplja i otkupljuje djela naših i stranih likovnih umjetnika, te da izlaganjem tih djela i organizovanjem izložbi na teritoriji Bosne i Hercegovine utiče na razvoj umjetnosti i da narod upoznaje sa likovnom umjetnošću.“¹²⁸ Dakle, sa jasno definisanim ciljevima svog poslovanja, galerija je dobila zadatak da na području Bosne i Hercegovine podiže svijest o važnosti likovne umjetnosti kako bi se na taj način podizao kulturni nivo na području cijele Bosne i Hercegovine.

Od samog osnivanja, rad galerije bio je u skladu sa zakonom kao i opštim odrednicama muzeja, a svoje zadatke galerija proširuje 1961. godine, nakon što je Izvršno vijeće Narodne Republike Bosne i Hercegovine donijelo Odluku po kojoj, pored već ranije utvrđenih, dobija zadatak „organizovanja i održavanja stalnih ekspozitura u većim mjestima Bosne i Hercegovine.“¹²⁹ Ubrzo nakon toga došlo je do promjene u nazivu galerije, Zakonom

---

¹²³ Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹²⁴ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

¹²⁵ Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Uredbu o Umjetničkoj galeriji u Sarajevu. Službeni list Narodne Republike BiH. (9538/45) 1946. U: Cogo, Ikbal. *Muzejsko zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2012. godine.* (Zenica: Grad Zenica, Fondacija za izdavaštvo Federacije BiH, 2016.) str. 20.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Prva ekspozitura Galerije bila je u Stocu „Spomen muzej 'Branko Šotra'“ koji je otvoren 1963. godine. Druga ekspozitura bila je u Banja Luci koja je otvorena u zgradi Doma kulture 1965. godine, dok je treća ekspozitura Galerije bila u Mostaru, otvorena 1969. godine, u prizemlju Doma kulture. Ekspoziture u Stocu i Mostaru su trajale sve do 1992. godine, kada su tokom ratnih dešavanja uništene, dok se ekspozitura u Banja Luci 1971. godine osamostalila i osnovala kao Umjetnička galerija u Banja Luci, a tokom ratnih zbivanja preimenovana je u Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske. Vidjeti: Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 9. decembra 1969. godine nastavlja rad kao Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine (UGBiH).¹³⁰ Iako nema definiranu misiju, na web stranici galerije jasno su naglašeni ciljevi njenog poslovanja, koji se i promjenom naziva galerije, nisu promijenili ni do danas, već su se samo nastavili proširivati i unapređivati zakonom propisane djelatnosti. Galerija nastavlja sa dosadašnjim radom na: prikupljanju, čuvanju, sistematskom istraživanju, restauraciji i konzervaciji, prezentovanju i izlaganju građe javnosti. Ali pored toga ova institucija nastoji unaprijediti i promovirati obrazovni segment poslovanja, odnosno djelovanja. UGBiH pored ljubitelja umjetnosti, istraživača i umjetnika, svojim sadržajem privlači i najmlađe posjetitelje, tako što organizuje edukativne radionice, u okviru programa „Alternativne učionice“.¹³¹ Taj program uključuje vođeni obilazak izložbi, razgovor o izloženim djelima prema metodi strategije vizuelnog razmišljanja, kao i kreativni rad. To znači da UGBiH predstavlja odličan primjer kulturne i obrazovne institucije, koja na neformalan način upoznaje posjetitelje sa historijom umjetnosti, bez obzira na dobne skupine.

Dakle, obrazovna funkcija galerije kao jedan od primarnih zadataka koji joj je zakonom propisan, igra veliku ulogu u upoznavanju bosanskohercegovačke javnosti sa umjetnošću. UGBiH je još od svog osnivanja radila na uspostavljanju osobnosti bosanskohercegovačke umjetnosti, na njenoj afirmaciji, kao i na kreiranju historije što je važno za proces stvaranja kulturnog identiteta.¹³² Galerija je, u skladu sa zakonom propisanim djelatnostima, radila na organizaciji i održavanju stalnih ekspozitura, stalnih i povremenih postavki, kao i organiziranju raznih izložbi širom Bosne i Hercegovine. Pored toga prezentirala je, promovisala i afirmirala bosanskohercegovačku umjetnost i kulturu i na međunarodnom planu. Kao krovna institucija likovne umjetnosti, još od prve stalne postavke koja je bila organizovana u dvije tematske cjeline: „Jugoslavenska umjetnost od kraja 19. st. do 1941. godine“ i „Umjetnost Bosne i Hercegovine od kraja 19. vijeka do 1941. godine“, galerija kroz retrospektivni pristup u koncepciji postavke „Umjetnost Bosne i Hercegovine od kraja 19.st.

---

¹³⁰ Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹³¹ Alternativna učionica kroz „Edukativni rad sa djecom ima za cilj razvijanje dubokog razumijevanja umjetnosti koje se stiče u susretu sa originalnim umjetničkim djelima. Muzejski izložbeni prostor svojom jedinstvenom svrhom, izgledom i osjećajem ritualnosti koji namaće sam po sebi, stvara posebno ozračje za aktivno učenje i usvajanje znanja van školskih učionica. Djeca će učenje u prostoru Alternativne učionice shvatati kao igru, istovremeno se oslobađajući osjećaja straha prema muzejskoj instituciji.“Vidjeti: Umjetnička galerija Bosne Hercegovine. <https://ugbih.ba/>Pristupljeno: 10.12.2021.

¹³² Asja Mandić. „Muzeografija i historiografija bosanskohercegovačke umjetnosti u postsocijalističkom stanju krize.“ U: *Prilozi historiografiji Bosne i Hercegovine: (2001-2017)*.2, ur. Dževad, Juzbašić; Šehić, Zijad. (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2020.) str. 260.

do 1941. godine“, prikazuje evaluaciju i uvid u razvoj nacionalne umjetnosti, te kontinuiteta likovne tradicije u Bosni i Hercegovini.¹³³ S obzirom na postojeći bogat fundus bosanskohercegovačke likovne tradicije i realnost dalje evolucije moderne likovne umjetnosti, ovakvom orijentacijom, koja se oslikava kroz njene programske rezultate, UGBiH vremenom zaista stiže ugled centralne muzejsko-galerijske ustanove u Bosni i Hercegovini.¹³⁴ Dakle, i pored pravno-finansijskih poteškoća i problema smještaja sa kojima se suočava, čuvajući i proučavajući preko 6000 djela moderne i savremene umjetnosti, Umjetnička galerija BiH je kao specijalni umjetnički muzej, uspijevala da održi status centralne muzejsko-galerijske ustanove, a koja sa stajališta vizuelne umjetnosti, predstavlja najstariju i najznačajniju muzejsku instituciju u Bosni i Hercegovini.¹³⁵

Kao centralna muzejsko-galerijska institucija, Umjetnička galerija BiH, bila je tokom svih godina postojanja, gotovo bez izuzetka, pokretač ili sudionik brojnih događaja koji su se na planu kulture, posebno likovne umjetnosti, dešavali u Bosni i Hercegovini.¹³⁶ Međutim, kako je izlagačka praksa retrospektivnih, i drugih povremenih izložbi kontinuirano prikazivala razvoj i progres historijsko-umjetničkog narativa što je implicitno vezano za konstruiranje bosanskohercegovačkog identiteta, nakon 1992. godine dolazi do degradacije i opstrukcije osnovnih funkcija Galerije.¹³⁷ Godine 1992. započinje ratno stanje u Bosni i Hercegovini, koje je bilo nemilosrdno i prema kulturnim institucijama. Tokom ratnih dešavanja na galeriju je palo oko 40 granata koje su dovele do oštećenja i razaranja krovne konstrukcije, odnosno cijele druge etaže koja je bila van svake funkcije.¹³⁸ Međutim, kako je jedna od glavnih funkcija galerije, zaštita umjetničkih djela, uz velike napore tadašnjeg osoblja, tokom ratnog perioda galerija je uspjela da očuva 99% fundusa. Tokom vanredne inventure, 1993. godine, kako tadašnji direktor galerije Vefik Hadžismajlović navodi, utvrđeno je da je 1% djela otuđeno (53 inventarne jedinice).¹³⁹ Nažalost, to su djela velike vrijednosti i važnosti za bosanskohercegovačko likovno stvaralaštvo i kulturno-historijsko naslijeđe. Da je Umjetnička

---

¹³³ Asja Mandić. „Muzeografija i historiografija bosanskohercegovačke umjetnosti u postsocijalističkom stanju krize.“ U: *Prilozi historiografiji Bosne i Hercegovine: (2001-2017)*.2, ur. Dževad, Juzbašić; Šehić, Zijad. (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2020.) str. 260.

¹³⁴ Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986*. Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹³⁵ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

¹³⁶ Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001*. Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.), bez paginacije.

¹³⁷ Asja Mandić. „Muzeografija i historiografija bosanskohercegovačke umjetnosti u postsocijalističkom stanju krize.“ U: *Prilozi historiografiji Bosne i Hercegovine: (2001-2017)*.2, ur. Dževad, Juzbašić; Šehić, Zijad. (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2020.) str. 261.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

galerija BiH predstavljala centar događanja kulture u Bosni i Hercegovini, govori činjenica da je uspjela da pod nezamislivo teškim uslovima opsade Sarajeva, u galerijskom prostoru održi 46 izložbi. Međutim, održavanje rada galerije prema osnovnim zadacima propisanim zakonom, između ostalog, širenju i promicanju umjetnosti u Bosni i Hercegovini, postaju sve izazovnije nakon perioda rata. Usljed mnogobrojnih zakonskih izmjena, galerija gubi finansijera te do danas postaje prepuštena „samoj sebi“.

Nažalost, od perioda nakon završetka rata, Umjetnička galerija BiH više ne predstavlja instituciju koja aktivno učestvuje u konstrukciji bosanskohercegovačke historije umjetnosti, što valorizira nove pristupe u likovnoj umjetnosti; ona više ne utiče na formiranje stavova, vrijednosti ili na kreiranje likovne scene kao i na njenu međunarodnoj afirmaciji. Galerija bez pravnog statusa i sredstava za preživljavanje, predstavlja samo dokument historiografske prakse koji govori o gubitku jedinstva, totaliteta države koja se raspršila u etno-nacionalnoj fragmentaciji, o rušenju i uništavanju kulturno-historijskog naslijeđa.¹⁴⁰ Kako navodi Asja Mandić, izložbe koje se odvijaju u prostoru galerije su u periodu poslije rata, između ostalog, većinom komercijalnog karaktera, jer UGBiH svoje prostore iznajmljuje različitim organizacijama, udruženjima i pojedincima jer je prisiljena na samofinansiranje. Na taj način galerija „gotovo da je izgubila mogućnost da utiče na estetski i kulturni senzibilitet društvene zajednice, da funkcioniše kao 'stvaralac ukusa', kao i da doprinosi historijografiji umjetnosti Bosne i Hercegovine.“¹⁴¹ Međutim, stručna savjetnica galerije, Ivana Udovičić kaže, da galerija sada uspješno radi na svim vrstama izložbi u svom galerijskom prostoru ali i u muzejsko-galerijskim prostorima u Bosni i Hercegovini i na međunarodnom nivou. Iako je prinuđena da se samostalno finansira, pored brojnih gostujućih izložbi, promocija, te raznih organizacija u galeriji, u velikom broju prisutne su i razne samostalne, privremene, retrospektivne i druge izložbe bosanskohercegovačkih i stranih autora.¹⁴²

Važno je spomenuti da je u periodu nakon rata galerija radila na restauraciji zgrade u kojoj se nalazi, što znači i na boljoj zaštiti umjetničkih djela.¹⁴³ U tom kontekstu značajno je osvrnuti se i na digitalizaciju zbirke kao jednom od aspekata zaštite muzejskih zbirki i uopće kulturnog

---

¹⁴⁰ Asja Mandić. „Muzeografija i historiografija bosanskohercegovačke umjetnosti u postsocijalističkom stanju krize.“ U: *Prilozi historiografiji Bosne i Hercegovine: (2001-2017)*.2, ur. Dževad, Juzbašić; Šehić, Zijad. (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2020.) Str. 267.

¹⁴¹ Ibid. Str. 273.

¹⁴² Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespondencija, Umjetnička galerija BiH, 13.3.2023.

¹⁴³ „Umjetnička galerija BiH je nakon ratnog perioda, od Švajcarske Vlade, dobila posebne sefove za čuvanje Hodlerovih djela, obzirom da su tokom rata otuđena dva njegova djela. Švajcarska Vlada je donirala sredstva za sanaciju krova i potpunu adaptaciju drugog sprata, koji je kasnije nazvan 'Švajcarska galerija'.“ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespondencija, Umjetnička galerija BiH, 13.3.2023.

naslijeđa. Ono što je jako važno za digitalizaciju kulturne baštine jeste što, „digitalizacija kulturne građe, najviše pisane, prihvaćena je kao najbolji i najučinkovitiji proces zaštite kulturne baštine na svjetskoj razini.“¹⁴⁴ Digitalni dokument, što kroz fotografiju ili snimak, i kroz podatke o djelu, ukazuje na stanje djela u kojem se nalazilo tokom digitaliziranja, što se može uporediti sa stanjem umjetničkih djela u kojem se trenutno nalaze. Na taj način se omogućava dugotrajna zaštita digitaliziranog sadržaja, a što dalje pomaže konzervatorima/restauratorima u njihovim zadacima.¹⁴⁵ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine kao što i njena misija nalaže, ide u korak sa razvojem društva, te aktivno radi na procesu digitalizacije svog fundusa. Galerija ima djelimično digitaliziran sadržaj koji prikazuje na web stranici, te pored nekoliko fotografija iz svake kolekcije, prikazana su skoro sva otuđena umjetnička djela od kojih su dvije slike Ferdinanda Hodlera: "Mjesečina na Ženevskom jezeru" (1881) i "Selbstbildnis", te 42 otuđenih ikona (nestalo ih je 47).¹⁴⁶

4.2. Sadržaj zbirke ikona Umjetničke galerije BiH

Zbirka ikona Umjetničke galerije BiH¹⁴⁷ predstavlja najstarija i ujedno neka od najvrednijih umjetničkih djela koja ova ustanova posjeduje. Zbirka broji 132 ikone koje su odražavale bogatstvo različitih stilova, razdoblja nastanka, tehnika i slično, ali nakon rata u Bosni i Hercegovini (1992-1995) zbirka ikona nije potpuna, stoga sada broji ukupno 85 djela.

Kao što je već spomenuto u radu, Bosna i Hercegovina je zemlja koja je bila pod uticajem ikonografa iz raznih evropskih zemalja, što možemo primijetiti i na primjeru UGBiH, gdje pronalazimo mnoštvo različitih stilova izrade brojnih domaćih i stranih autora. Pojedini podaci iz inventarne knjige galerije nisu potpuni, stoga ima i ikona nepoznatih autora (za 8 ikona se ne zna ko su njihovi stvaraoci). Dalje iz inventarne knjige saznajemo kako su najbrojnije ikone u zbirci bila djela domaćih autora (63), za koje su se smatrali i

---

¹⁴⁴ Dražen Klinčić. „Digitalizacija u službi očuvanja i promoviranja kulturne baštine.“ Hrvatski povjesni portal. (2014.) <https://povijest.net/digitalizacija-u-sluzbi-ocuvanja-i-promoviranja-kulturne-bastine/> Pristupljeno: 16.12.2021.

¹⁴⁵ „Pravilnik o bližim uslovima za digitalizaciju kulturnog nasleđa.“ Paragraf. (2018.) <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-bliži-uslovi-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-republika-srbija.html> Pristupljeno: 16.12.2021.

¹⁴⁶ Važno je ponovo napomenuti da su nestala sveukupno 53 umjetnička djela, od čega je njih čak 47 iz zbirke ikona Galerije, tri illumirana islamska rukopisa i dvije slike Ferdinanda Hodlera.

¹⁴⁷ Zbirka ikona od februara 2023. godine mijenja naziv u zbirka ikona i sakralne umjetnosti.

bosanskohercegovački, srpski i hrvatski ikonopisci,¹⁴⁸ a po brojnosti, najbrojnija su bila djela ruskih (18) i grčkih autora (13). Pored spomenutih, prisutna su i dva retuširana djela ruskih ikona Nenka Solaka i Tudora Vukovića. Prisutna su i djela italokritskih (5), italijanskih (5), vojvođanskih (4), kritskih (3), italogrčkih autora (2), zatim nepoznatog slikara iz Bokokotorske škole (2), te po jedna ikona rumunskog, venecijanskog, mletačkog, prečanskog, makedonskog autora, zatim nepoznatog majstora iz sjevernog Banata, i jedna ikona nepoznate slikarske radionice na Primorju ili u Italiji.

Pored stilske raznovrsnosti, ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH potiču iz raznih vremenskih razdoblja, pa tako imamo ikone koje sežu iz 15. stoljeća do ikona koje sežu iz 20. stoljeća. U nedostatku podataka iz inventarne knjige o pojedinim ikonama, galerija je posjedovala 10 ikona za koje se ne zna u kojem su periodu nastale. Najbrojnije ikone su bile iz perioda 19. stoljeća (njih 50), zatim iz 18. stoljeća (njih 33), dok su u manjem broju ikone iz 20. stoljeća (13 djela), 17. stoljeća (14 djela), 16. stoljeća (9 djela) i 15. stoljeća (3 djela).

Raznolikost u zbirci ikona Umjetničke galerije BiH se ogleda i u materijalu i tehnikama izrade ikona. Najviše su ikone rađene temperom na dasci (njih 77), dok je bilo prisutno 19 ikona slikanih tehnikom ulja na platnu, 16 ikona su rađene uljem na dasci, 7 ikona akvarelom, 2 ikone izrađenih mesingom – iskucavanjem, 2 ikone tehnikom oleografije (papir kaširan na drvo), te po jedna ikona rađena tehnikama bakropisa, drvoreza, temperom na šperploči, temperom na papiru, uljem na kartonu, uljem na platnu kaširanom na drvo, uljem na bakrenoj ploči, temperom na platnu kaširanom na drvo, temperom na dasci sa duborezom.

Od 1993. godine, kada je rađena vanredna inventura, zbirka ikona Umjetničke galerije BiH nije potpuna, pod nepoznatim okolnostima nestalo je 47 ikona iz zbirke, koje nisu pronađene ni do danas. Nakon analize podataka iz inventarne knjige galerije saznajemo da su otuđene ikone imale veliku vrijednost. Od dvije retuširane ruske ikone (Nenka Solaka i Tudora Vukovića) otuđene su obje,¹⁴⁹ otuđene su sve kritske ikone (3 djela),¹⁵⁰ otuđena su oba djela

---

¹⁴⁸ U inventarnoj knjizi je za 51 ikonu navedeno da su to djela domaćih ikonopisaca, bez detaljnije analize da li su to djela srpskih, hrvatskih ili bosanskohercegovačkih autora. Ostalih 12 ikona domaćih ikonopisaca upisano je po imenima autora: Rafailo Dimitrijević (2), Petar Rafailović Dimitrijević (2), Fra Mijo Čujić (2), Simeon Lazović (2), Risto Čajkanović (2), Sanko Daskal (1), Orfelin-Mesmer (1).

¹⁴⁹ Retuš domaćeg slikara (Nenka Solak Dmitrov) po ruskoj ikoni iz XVII v. - Sv. Trojica 1684.g.; Retuš domaćeg slikara (Tudor Vuković iz Maina) po ruskoj ikoni, 1568.g. – Bogorodica sa Hristom (Odigitnija)

¹⁵⁰ Kritski majstor - Bogorodica sa Hristom (Pelagonska) XVI v.; Kritski majstor - sv. Jovan Pustinjak Kritski sa zitijem pol. XVII v.; Kritski slikar - Bogorodica Umiljenija kraj XVI v.;

nepoznatog autora iz Bokokotorske škole,¹⁵¹ te po jedno djelo (koliko ih je galerija i imala) venecijanskog¹⁵² i prečanskog autora.¹⁵³

Od ostalih ikona najviše je otuđeno ikona ruskih (od 18 otuđeno je 13),¹⁵⁴ grčkih (od 13 otuđeno je 11),¹⁵⁵ domaćih (od 63 otuđeno je 5),¹⁵⁶ italokritskih (od 5 otuđene su 4),¹⁵⁷ italijanskih (od 5 otuđene su 2),¹⁵⁸ nepoznatih autora (od 8 otuđene su 2)¹⁵⁹ i italogrčkog autora (od 2 otuđena je 1 ikona)¹⁶⁰.

Kada je u pitanju vremenski period nastanka ikona, od 3 ikone iz 15. stoljeća koje je galerija posjedovala, otuđena je jedna. Od 9 ikona iz 16. stoljeća otuđeno je 7 ikona, a dalje primijetimo da je od 14 ikona iz 17. stoljeća otuđeno 10 ikona, od 33 ikone iz 18. stoljeća otuđeno je 17 ikona, od 50 ikona iz 19. stoljeća otuđeno je 8 ikona, te od 10 ikona iz nepoznatog vremenskog perioda otuđene su 4 ikone, dok od onih iz 20. stoljeća nije otuđena nijedna.

Kada govorimo o materijalima i tehnikama slikanja, najviše je otuđeno ikona koje su rađene temperom na dasci, njih 39, dok su otuđene 2 ikone rađene uljem na platnu, po jedna ikona

---

¹⁵¹ Nepoznati bokokotorski majstor - Madona s Hristom i sv. Barbarom XIX v.; Nepoznati slikar iz Bokokotorske škole - Deisis prva pol. XVIII v.;

¹⁵² Venecijanski majstor - Bogorodica (Popsje) XVI v.;

¹⁵³ Prečanski majstor (Kostajnica) - Bogorodica sa Hristom (Carica nebeska) oko 1750. g.;

¹⁵⁴ Ruska ikona - Bogorodica sa Hristom (Odigitrija) 1568.; Ruski majstor - Bogorodica sa Hristom (Kazanska) pol. XIX v.; Ruski majstor - Bogorodica sa Hristom (Tihvinska) prva pol. XIX v.; Ruski majstor - Bogorodica sa Hristom (Vladimirska) druga pol. XVII v.; Ruski majstor - Bogorodica sa Hristom (Znamenja) XVIII v.; Ruski majstor - Bogorodica sa raspećem kraj XVII v.; Ruski majstor - Gostoljublje Avramovo XVIII v.; Ruski majstor - Raspeće Hrista sa razbojnicima XVII v.; Ruski majstor - Razni svetitelji (Kalendar) poc. XVIII v.; Ruski majstor - Sv. Nikola poc. XVIII v.; Ruski majstor (Povolozje) - Arhandjel Mihailo na konju pol. XVIII v.; Ruski majstor - Apostoli Petar i Pavle XVIII v.; Serijski proizvod ruske ikonopisne radionice - Sv. Dimitrije XVIII v.

¹⁵⁵ Grčki majstor - Bogorodica sa Hristom (Carica) kraj XVIII v.; Grčki ili srpski (primorski) majstor - Grljenje apostola Petra i Pavla XIV i XV v.; Grčki majstor - Bogorodica sa Hristom (Carica), lijeva strana diptiha u obliku knjige kraj XVII v.; Grčki majstor - Bogorodica sa Hristom (Znamenja) i svetiteljima druga pol. XVII v.; Grčki majstor - Sv. Nikola Deizisni prva pol. XVIII v.; Grčki majstor (Krf) - Bogorodica sa Hristom (Carica) i grobom sv. Spiridona poc. XVIII v.; Grčki majstor (Krf) - Grob sv. Spiridona XVII v., tempera na dasci, 39 X 28 X 1 cm; Grčki majstor koji radi u Venciji ili na našoj obali - Skidanje s krsta prva pol. XVIII v.; Grčki slikar - Bogorodica sa Hristom poc. XVIII v.; Grčki slikar - Sv. Sava srpski prva pol. XVIII v.; Grčki slikar (Krf) - Grob sv. Spiridona XVII-XVIII v.;

¹⁵⁶ Domaći majstor - Vaskrsenje Hristovo Deizis početak XIX v.; Rafailo Dimitrijević - Arhandeli Mihailo i Gavriilo sa scenama čuda kitarara Jermonaha Mihaila 1723/4.g.; Fra Mijo Čujić - Sv. Georgije 1812.g.; Petar Rafailović-Dimitrijević - Uspenje Bogorodice XVIII v.; Simeon Lazović - Sv. Ilija i Pantelejmon 1804. g.;

¹⁵⁷ Italokritski majstor - Bogorodica sa Hristom (Krunisanje) kraj XVI v.; Italokritski majstor - Bogorodica sa Hristom (Mlekopitaljica) prva pol. XVI v.; Italokritski majstor - Bogorodica sa Hristom prva pol. XVI v.; Italokritski majstor Nikola - Bogorodica sa Hristom (Umiljenija) 1700. g.

¹⁵⁸ Italijanski majstor - Bogorodica sa Hristom XIX v.; Italijanski majstor - Savaot XIX v.

¹⁵⁹ Nepoznati autor - Okov za ikonu „Bogorodica sa Hristom Vladimirska“ nepoznat datum izrade; Nepoznati autor - Okov za ikonu „Rođenje Hristovi“ nepoznat datum izrade.

¹⁶⁰ Italo-grčki majstor - Raspeće Hristovo druga pol. XVII v.

rađena uljem na kartonu, uljem na bakrenoj ploči, uljem na dasci, temperom na platnu kaširanom na drvo, te od dvije ikone rađene mesingom-iskucavanjem, otuđene su obje.

Iz ovih podataka primjetimo da je otuđivanjem 47 ikona, galeriji nanesena velika šteta, jer su otuđivana djela većinom nastala iz najranijih stoljeća, te vrijedna djela stranih ikonopisaca, što nam govori i o tome da je neko ko je učestvovao u ovom kriminalnom činu veoma dobro poznao zbirku i njenu historijsku i umjetničku vrijedost.

4.3. Historijat fundusa Umjetničke galerije BiH sa posebnim osvrtom na zbirku ikona

Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine svoj inicijalni fond formira načinom koji je određen Uredbom Vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine o galerijskom poslovanju: „Umjetnička galerija prikupljaće značajna djela likovne umjetnosti koja se nalaze u državnim ustanovama i preduzećima na teritoriji Bosne i Hercegovine, a obavezno ona koja imaju historijsku vrijednost. Umjetnička galerija preuzeće sve slike bivše Galerije slika Državnog muzeja u Sarajevu“.¹⁶¹ Zbirka slika koja je preuzeta iz Galerije slika Državnog muzeja, preimenovanog u Zemaljski muzej u Sarajevu, datira još od 1917. godine, kada je pri Institutu za istraživanje Balkana i osnovano Umjetničko odjeljenje, u kojem se zalaganjem dra Karla Pača (Patscha), odmah počelo sa sistematičnijim prikupljanjem djela domaćih umjetnika. Kasnije je tome pridonijelo i zalaganje i trud slikara i kustosa Zemaljskog muzeja Đoke Mazalića, te sekretara Zemaljskog muzeja Rudolfa Zaplate, nakon čega ova kolekcija otkupom i poklonima postaje sve veća.

Na vijest o osnivanju Umjetničke galerije u Sarajevu slikar i grafičar Branko Šotra sakupio je u Beogradu 83 rada jugoslavenskih umjetnika, te ih je 1984. godine poklonio Umjetničkoj galeriji u Sarajevu. Dalje, galerija je dobivala poklone u narednom periodu i od Savjeta za nauku i kulturu Narodne republike Bosne i Hercegovine (63 slike i 7 skulptura), Savjeta za

---

¹⁶¹ Uredbu o Umjetničkoj galeriji u Sarajevu. Službeni list Narodne Republike BiH. (9538/45) 1946. U: Cogo, Ikbal. *Muzejsko zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2012. godine.* (Zenica: Grad Zenica, Fondacija za izdavaštvo Federacije BiH, 2016.) str. 20.

nauku i kulturu Federativne narodne republike Jugoslavije iz Beograda (26 djela), poklone koje su umjetnici, kasnije, najčešće povodom samostalnih izložbi u UGBiH ostavljali u znak zahvalnosti, te mnogi drugi.¹⁶² Dakle, galerija je svoj fundus prikupljala na različite načine, donacijama i poklonima, razmjenom, i kupovinom djela domaćih i stranih umjetnika, te do 1959. godine doseže cifru od 2090 umjetničkih djela. Ovakav fundus je odredio profil UGBiH, pa su se u njoj formirale slijedeće zbirke: Zbirka jugoslavenskih autora, Zbirka bosanskohercegovačkih autora, Zbirka religioznog slikarstva, Zbirka grafike i crteža i Zbirka skulpture.¹⁶³

Umjetnička galerija BiH je vremenom aktivno radila na stalnim postavkama, pokretim i retrospektivnim izložbama, kako u svom galerijskom prostoru tako i na državnom i međunarodnom nivou, što je, između ostalog, uticalo na nadopunjavanje fundusa galerije, kako donacijama, poklonima, tako i kupovinom, da bi do 1990. godine u svom fundusu brojala 4665 umjetničkih djela.¹⁶⁴

Period stagnacije nabavke umjetničkih djela uslijedio je 1992. godine, kada je kao što je spomenuto, galeriju ali i cijelu državu, zadesilo ratno stanje. Posljedice rata su se odrazile i na period poslije 1995. godine, kada je rat završen. Jer su tada sve aktivnosti galerije bile okrenute ka obnovi i rekonstrukciji objekta u kojem su djela smještena, te promociji, odnosno izložbama, već postojećeg fundusa galerije. Maja Bobar navodi da je „prva poslijeratna mogućnost selektivnog otkupa omogućena kada je namjenski izdvojenim sredstvima Federalnog ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport otkupljen jedan broj djela nastalih u posljednjoj deceniji 20. st., a sve u svrhu priprema stalne postavke 'Jedan vijek moderne umjetnosti u BiH'.“¹⁶⁵ Prikupljanje umjetničkih djela od kraja rata do 2000. godine, većinom je bilo podsredstvom poklona kako već spomenutih domaćih tako i stranih umjetnika koji su osjetili potrebu da svojim djelima daju doprinos obnovi kulturnog bića Sarajeva, nakon čega je galeriji donirano 228 eksponata.¹⁶⁶ Galerija je do 2000. godine brojala 5122 eksponata.

---

¹⁶² Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Maja Bobar je naglasila pojedine donacije: „Slike za mir“, donacija 120 umjetnika iz cijeloga svijeta Sarajevu; „23 umjetnika za Les Medecins du Monde“, 23 grafike umjetnika iz cijeloga svijeta; Zbirka Prag-Sarajevo, 41 umjetničko djelo (različitih tehnika) čeških umjetnika. Fundus je obogaćen i sa 35 švedskih i finskih fotografija,

Sada galerija broji preko 6000 inventarnih jedinica, te pored ranije navedenih zbirki, UGBiH posjeduje i zbirku švicarskog umjetnika Ferdinanda Hodlera, Međunarodnu zbirku donacija (Zbirku starih i stranih djela), Zbirku fotografije i novih medija, te Likovni arhiv „Nada“.¹⁶⁷

Iz razgovora sa stručnom savjetnicom galerije, Ivanom Udovičić, saznajemo da galerija u proteklih deset godina zbog nerješeneog finansijskog statusa nije izvršila kupovinu niti jednog umjetničkog djela, te da su svi vidovi nabavke tekli isključivo kroz donacije i poklone. UGBiH u periodu nakon rata svoj fundus nadopunjuje donacijama grafika, crteža, slika, skulptura, instalacija i fotografija, kako starijih tako i savremenih djela bosanskohercegovačkih autora. To su najčešće donacije privatnih lica gdje se doniraju djela starijih autora, i donacije samih autora koji žele da dio njihovog opusa bude u okviru fundusa galerije. Najraniji primjer donacija su djela Sadka Hadžihasanovića, koji je sam donirao 15 svojih djela, te donacija Akademije likovnih umjetnosti u Sarajevu, koja je donirala 100 djela Mirsada Konstantinovića.¹⁶⁸

4.3.1. Historijat zbirke ikona Umjetničke galerije BiH

Zbirka ikona predstavlja najstarija umjetnička djela koja Umjetnička galerija BiH posjeduje, a koja se tiču bosanskohercegovačkog i evropskog likovnog stvaralaštva. Zbirka seže iz perioda kraja 15. stoljeća., te pored osnovne estetske funkcije koju prikazuje posjetiocima, predstavlja važan segment za umjetnost Bosne i Hercegovine tokom perioda 15.st. do 19. st.

Formiranje i nadopunjavanje zbirke ikona išlo je u dva pravca, jedan je nasljeđivanjem zbirke ikona iz Galerije slika Zemaljskog muzeja, preuzetog 1947. godine, što je ujedno i način najviše nabavljenih ikona u zbirku, a drugi je donacijom i kupovinom ikona u periodu od 1951. do 1982. godine.

---

43 kompjuterski obrađene slike Andreasa Pfeiffera, te mnoge druge donacije. Vidjeti: Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

¹⁶⁷ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/>Pristupljeno: 9.3.2023.

¹⁶⁸ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespondencija, Umjetnička galerija BiH, 13.3.2023.

Kao što je poznato, galerija je Uredbom o osnivanju¹⁶⁹ naslijedila cjelokupan fundus Galerije slika Zemaljskog muzeja, u kojem se između ostalog nalazila i zbirka ikona. Važno je spomenuti da se uz sve ikone u posjedu galerije nalaze i inventarne kartice koje nam daju podatke o porijeklu ikona, njihovom stanju, izgledu itd., (slika 1. Primjer inventarne kartice sa ikonom - Grljenje apotola Petra i Pavla - Grčki ili srpski (primorski) majstor - 14.-15. St. – Dokumentacioni centar Umjetničke galerije BiH). Iz njih saznajemo kako su ove ikone, prvenstveno u Galeriju slika Zemaljskog muzeja, dospjele poklonima (od strane pravoslavnih porodica i/ili kolekcionara) ili kupovinom, odnosno otkupom tadašnjih kustosa i direktora Zemaljskog muzeja. Kada govorimo o donacijama, najviše se spominju donatori: Milan Matejić iz Sarajeva, Dobroslav Matejić iz Boke Kotorske, Ljubica Todorović iz Zvornika, Anđelka Mišanović, i drugi.

Zbirka ikona se povremeno nadopunjavala u periodu 1951. do 1982. godine. Ivana Udovičić naglašava kako galerija nema podatke o svim ikonama koje su nabavljane u tom periodu, niti podatke o njihovom porijeklu, međutim, na osnovu podataka iz inventarne knjige primjetimo kako je mali broj ikona poklonjen galeriji, dok ih je većina otkupljivana od pravoslavnih porodica, to jeste, pojedinaca. Tokom ovog perioda ukupno je nabavljeno 57 ikona.¹⁷⁰

Zbirka ikona Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine prije ratnih dešavanja brojala je ukupno 132 djela koja su nastala u vremenskom periodu od kraja petnaestog do početka devetnaestog stoljeća. Nemilosrdni rat je i pored ostalih kulturnih institucija u Bosni i Hercegovini, zadesio i Umjetničku galeriju BiH. „Tokom vanredne inventure 1993. godine, utvrđeno je da su otuđena 53 umjetnička djela, od kojih su 47 djela iz zbirke ikona. Pored ikona, nestala su tri iluminirana islamska rukopisa (jedan je iz 16. st. a druga dva iz 18. st.) i dvije slike Ferdinanda Hodlera.“¹⁷¹ Fotografije otuđenih djela su objavljene na stranici UGBiH, i na stranici MUP-a Kantona Sarajevo, kome je i prijavljen nestanak ovih umjetničkih djela kao i Interpolu. Ni djela ni izvršioc i do danas nisu pronađeni.¹⁷²

Udovičić naglašava da je UGBiH u ratnom periodu čuvala ikone pojedinih pravoslavnih porodica i crkve sv. Preobraženja na Pofalićima u Sarajevu. Od jedne pravoslavne porodice

---

¹⁶⁹ Uredba o Umjetničkoj galeriji u Sarajevu. Službeni list Narodne Republike BiH. (9538/45) 1946. U: Cogo, Ikbal. *Muzejsko zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2012. godine*. (Zenica: Grad Zenica, Fondacija za izdavaštvo Federacije BiH, 2016.) str. 20.

¹⁷⁰ *Stalna postavka '82.: Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1982.

¹⁷¹ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

Hodler Ferdinand "Mjesečina na Ženevskom jezeru" (1881) i Hodler Ferdinand "Selbstbildnis".

¹⁷² Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespondencija, Umjetnička galerija BiH, 14.12.2021.

čuvane su tri ikone, dok je od crkve sv. Preobraženja preuzeto i čuvano 50 ikona. Nakon perioda rata, ikone su do 2011. godine vraćane vlasnicima.¹⁷³

Bez obzira na otuđenja u ratnom periodu, galerija je uspjela da očuva znatan dio zbirke ikona, stoga danas UGBiH broji 85 ikona, kako domaćih tako i stranih ikonopisaca. „Iako nevelika, u ovoj zbirci zastupljene su sve osnovne stilske grupe ikonopisa u nas, te se unutar kolekcije mogu prepoznati glavne karakteristike svake od njih. Tako se uz zbirku ikona Stare pravoslavne crkve u Sarajevu, kolekcija Umjetničke galerije BiH ubraja među najbogatije i najznačajnije u Bosni i Hercegovini.“¹⁷⁴

U zbirci ikona UGBiH najzastupljenija su djela domaćih ikonografa koje vode bosansko, hrvatsko i srpsko porijeklo. Ljubinka Kojić u katalogu stalne postavke iz 1967. godine, „*Ikone Bosne i Hercegovine*“¹⁷⁵, između ostalog, govori o najpoznatijim imenima domaćih zografa. Među prvim poznatim slikarima ikona u Bosni i Hercegovini spominje: Tudora Vukotića, Sanka Daskala, Radula, Marka Skorojevića, Rafaila Dimitrijevića, Maksima Tujkovića, Simeona Lazarevića i dr. Zbirka ikona u Umjetničkog galeriji Bosne i Hercegovine sadrži djela od većine spomenutih zografa.

Iz kataloga stalne postavke iz 1982. godine, „*Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*“, saznajemo da djela poznatih domaćih slikara, Sanka Daskala, Simeona Lazarevića, Rafaila Dimitrijevića, koja se nalaze u galeriji, imaju odlike kasnog ruskog ikonopisa, precizan i naglašen crtež, monohromni oker inkarnat sa bijelim osvjetljenjima, naglašenu dekorativnost i katkad bogat vegetabilni i geometrijski ornament koji podvlači njihov folklorni karakter.“¹⁷⁶ Njihova djela su uglavnom ostala očuvana do danas osim jedne ikone Simeona Lazarevića i dvije ikone Rafaila Dimitrijevića, koje su otuđene.

---

¹⁷³ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespodencija, Umjetnička galerija BiH, 13.12.2023.

¹⁷⁴ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

¹⁷⁵ *Ikone Bosne i Hercegovine*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Sarajevo, 1967.

¹⁷⁶ *Stalna postavka '82.: Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1982.

4.4. Izlaganje zbirke ikona kao važan segment izlagačke djelatnosti Umjetničke galerije BiH

Izložba predstavlja elementarni oblik muzejske komunikacije, ona je zapravo organizirani sistem pomoću kojeg muzej prezentuje društvenoj i kulturnoj javnosti poruke sadržane u muzejskim predmetima, a koje su relevantne u odnosu na fond sa kojim muzej raspolaže.¹⁷⁷ Dalje kada govorimo o izložbama, može se reći kako je „izložba sredstvo komunikacije usmjereno na javnost s ciljem prenošenja informacija, ideja i emocija koje se odnose na materijalne dokaze o čovjeku i njegovoj okolini.”¹⁷⁸ Izložbe klasificiramo na različite načine, a između ostalog, Ivo Maroević navodi podjelu Stanskog, koji dijeli izložbe na: stalne postavke, privremene izložbe, pokretne i tematske izložbe.¹⁷⁹ Od početka rada galerije a zaključno sa trenutnom stalnom postavkom „Galerija entuzijazma“, UGBiH je organizovala 14 stalnih postavki, a u međuvremenu preko 900 samostalnih, pokretnih, retrospektivnih i drugih izložbi.¹⁸⁰

Jedan od zadataka muzeja, a s tim u vezi i Umjetničke galerije BiH, jeste da prezentuje svoj fundus javnosti na najbolji mogući način, po mogućnosti koristeći se različitim tipovima izložbi. Galerija je od svog nastanka, to jeste od kada je imala svoju prvu izložbu u prostoru Vijećnice, „*Izložba beogradskih slikara*“, 30. novembra 1952. godine pa do danas, održala niz različitih izložbi, kako stalnih postavki, tako i privremenih, pokretnih i tematskih izložbi. Galerija je 1959. godine prvi put prešla u današnje prostorije, i to prvom stalnom postavkom koja je bila realizovana 26. juna 1959. godine, kroz dvije izložbe: „Jugoslavenska umjetnost od kraja 19. stoljeća do 1941. godine“ i „Umjetnost Bosne i Hercegovine od kraja 19. stoljeća do 1941. godine“. Pošto je karakteristika stalnih postavki da se iznose najbitniji, znanstveno utemeljeni i istiniti prikazi i teme iskazani muzejskim predmetima, koji govore o svrsi i značenju dotičnog muzeja,¹⁸¹ prva stalna postavka bila je u skladu sa glavnim ciljevima i zadacima galerije.

---

¹⁷⁷ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) Str. 201.

¹⁷⁸ Patrick J. Boylan. *Running a Museum: A Practical Handbook*. (France, Paris: ICOM – International Council of Museums, 2004.) <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141067> Pristupljeno: 10.12.2021.

¹⁷⁹ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993. Str. 233.

¹⁸⁰ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

¹⁸¹ Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) str. 235.

Postavka je zadržana do 1972. godine, a u međuvremenu su se održavale brojne privremene, pokretne i tematske izložbe. Privremena izložba, kao što i sam naziv kaže, ima kraći vremenski okvir u odnosu na stalne postavke. Ova vrsta izložbe ne upotrebljava muzejski fond u smislu prikaza cjelovitosti muzejskog djelovanja, već se nastoji baviti tematiziranjem određenih problema, poruka užeg kruga fundusa.¹⁸² 13. aprila 1962. godine, galerija izlaže „izložbu poljske grafike“, koja je bila prva izložba koja je predstavljala međunarodnu saradnju izvan granica Jugoslavije.

Nakon toga, iste godine, galerija počinje sa realizacijom pokretnih izložbi na 27 mjesta u Bosni i Hercegovini, pod nazivom „50 slika Umjetničke galerije u Sarajevu“. Pokretne izložbe su vremenski i prostorno ograničene izložbe koje obilaze određena mjesta, sa svrhom da privuku posjetitelje u muzej, to jeste, da u njemu dožive ono što im animacija pokretnom izložbom nudi.¹⁸³ Dakle, pokretne izložbe koncipirane su tematski sa ciljem da se i u manjim mjestima u BiH predstavi dio fundusa UGBiH.¹⁸⁴ Krajem 1960-ih godina galerija intenzivnije afirmiše međunarodnu saradnju, a s tim u vezi i pokretne izložbe. Godine 1967. realizira izložbu pod nazivom „Izložba mladih slikara, vajara i grafičara iz Bosne i Hercegovine“, koju je inicijalno postavila u prostorijama galerije a kasnije i u prostorijama Muzeja savremene umetnosti u Beogradu. Druga izložba van granica Bosne i Hercegovine bila je 1969. godine, pod nazivom „Deset mladih umjetnika iz Bosne i Hercegovine“, kada se opet, prvo izložila u prostorijama galerije, a nakon toga i u Briselu, Krakovu i Aleksandriji. U isto vrijeme osnažujući međunarodnu saradnju, galerija, u prostoru Male galerije,¹⁸⁵ predstavlja najznačajnije umjetnike iz zemalja regiona. Kasnih 1970-ih i početkom 1980-ih godina, međunarodna saradnja postaje intenzivnija, stoga učestvuje na XII bijenalu u Aleksandriji, na V trijenalu u Nju Delhiju, te u saradnji sa Društvom arhitekata Sarajeva, sa izložbom „Arhitektonsko naslijeđe i savremena grafika Bosne i Hercegovine“, do 1981. godine obilazi sedam država Evrope, Azije i Afrike.¹⁸⁶

---

¹⁸² Ivo Maroević. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.) str. 234.

¹⁸³ Ibid. Str. 235.

¹⁸⁴ Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001*. Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

¹⁸⁵ „Mala galerija je pokrenuta prvi put 1968. godine sa zadatkom da predstavlja umjetnike iz drugih kulturnih centara Jugoslavije bosanskohercegovačkoj publici, ali je već 1971. godine, zbog nedostatka sredstava prestala sa radom. Pokrenuta je ponovo 1981. godine, a njen zadatak je bio prvenstveno da izlaže djela već afirmisanih bosanskohercegovačkih i jugoslavenskih, ali i stranih, umjetnika. (...) Mala galerija je prestala sa radom početkom rata i do danas nije pokrenuta.“ Vidjeti: Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001*. Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

¹⁸⁶ „Gotovo istovremeno, od 1968. godine, pokretanjem Male galerije Umjetničke galerije u Sarajevu predstavljene su publici značajnije umjetničke ličnosti iz drugih kulturnih centara Jugoslavije. Prva izložba

Međutim, iako se od 1960-ih godina krenulo intenzivnije sa pokretnim izložbama, krajem 1980-ih godina ove izložbe su bile sve rjeđe, zbog loše finansijske situacije, da bi se tokom perioda rata u Bosni i Hercegovini aktivnosti pokretnih izložbi potpuno zaustavile. Međutim, nakon ratnog perioda, UGBiH je ponovo intenzivirala pokretne izložbe, kako u Bosni i Hercegovini tako i van njenih granica. Galerija redovno radi pokretne izložbe u izložbenim, galerijskim prostorima svih gradova BiH, gdje to uslovi zaštite muzejsko-galerijskih prostora dozvoljavaju. Galerija najčešće ima saradnju sa drugim muzejsko-galerijskim prostorima u gradovima: Sarajevo (galerija ima čestu saradnju sa općinom Novi grad), Mostar, Trebinje, Bihać, Široki Brijeg, Visoko i drugi.¹⁸⁷ Kada je u pitanju međunarodna saradnja, galerija uglavnom radi na posudbi djela iz svog fundusa za veće samostalne ili druge izložbe van granica Bosne i Hercegovine. Dakle, vidimo da galerija intenzivno radi na ispunjavanju svojih zakonom propisanih zadataka poslovanja, to jeste na afirmisanju javnosti o umjetnosti širom Bosne i Hercegovine, te da podstiče međunarodnu saradnju.

Važno je naglasiti da u ratnom periodu nije bilo moguće održavati pokretne izložbe. Galerija nije bila u prilici da na redovan i adekvatan način, kao što je to radila ranije, prikuplja a niti da prezentuje, odnosno izlaže djela stranih i domaćih umjetnika. Međutim, u svom galerijskom prostoru i tokom opsade Sarajeva uspjela je da realizuje 46 izložbi, uglavnom, fotografija i grafika.¹⁸⁸ Nakon ratnog perioda, kao što je i ranije spomenuto, većina aktivnosti koje je galerija provodila, bile su na sanaciji objekta i restauraciji fundusa, s tim u vezi su sve vrste izložbi do 2000. godine bile u znatno manjem broju.¹⁸⁹

---

predstavila je djelo Krste Hegedušića, a iste godine postavljeno je u maloj galeriji još osam ovakvih izložbi: Rike Debenjaka, Kemala Širbegovića, Marka Čelebonovića, Ordana Petlevskog, Predraga Peđe Milosavljevića, Dževada Hoze, Halila Tikveše, Otona Glihe. Sljedeće godine (1969.) realizovane su samo dvije izložbe u Maloj galeriji; Ota Loga i Franca Mihelića, (1970.) Miroslava Šutelja i Marina Tartalje, (1971.) Virgillija Nevjestića, nakon čega se Mala galerija ugasila, najviše usljed nedostatka sredstava i prostora.“ Vidjeti: Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986. Spomenica*. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹⁸⁷ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespondencija, Umjetnička galerija BiH, 13.3.2023.

¹⁸⁸ Vefik Hadžismajlović : „... Ali! Ali! Za cijelo ovo vrijeme, dok traje ovaj rat, dok puca, dok se gine, dok granate razvaljuju galerijski krov, padaju po Domu Armije i oko galerijske zgrade, u donjem izložbenom prostoru – izložbe! Iz godine u godinu, bez predaha. 1992 – pet, 1993 – četiri, 1994 – dvadesetdvije, 1995 – petnaest! Najčešće su to, zbog ratnih uslova, bile fotografije, grafike ili druge „portabl“ stvari, ali Galerija je bila jedna od centara događanja kulture u ratnom Sarajevu. Ljudi su dolazili, gledali eksponate, a naročito su bila privlačna otvaranja, jer se tada moglo ponešto nabosti na čačkalicu, pa i popiti gutljaj vina ili rakije.“ Vidjeti: Vefik Hadžismajlović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001. Spomenica*. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

¹⁸⁹ Nakon rata bilo je sedam izložbi u Sarajevu: „Ferdinand Hodler-iz kolekcije Jeanne Charles Cerani-Čišić“; „Slike za mir“; „Umjetnost BiH u Hodlerovo vrijeme-počeci moderne umjetnosti u BiH“; „Savremena međunarodna umjetnost – izbor iz donacija UGBiH“; „Pejzaži u bosanskohercegovačkom slikarstvu“; „Skulpture i instalacije bosanskohercegovačkih autora nastale u posljednjih 20 godina“; „Jedan vijek grafičke umjetnosti u

Nakon 2000. godine galerija uspješno realizira izložbe, kako u svom galerijskom prostoru, tako i na prostoru cijele BiH i šire. Međutim, zbog neriješenog finansijskog statusa prinuđena je na samofinansiranje, tako da iznajmljuje svoj galerijski prostor raznim organizacijama i privatnim licima kako za izložbe, tako i za različite događaje.

U kontekstu izglagačke djelatnosti, značajno je spomenuti i retrospektivne izložbe, koje su nakon prve takve izložbe 1969. godine, postale česta praksa UGBiH. Retrospektivnim izložbama UGBiH je prezentirala presjek cjelokupnog opusa nekog autora ili hronološki presjek likovnog stvaralašta u BiH. U svom programskom radu prvenstveno radi na retrospektivama bosanskohercegovačkih umjetnika najstarije generacije, a potom i drugih umjetnika, što je svakako bila jedna od njenih najvažnijih, ali i najsloženijih aktivnosti.¹⁹⁰ Retrospektivama je, kao i međugalerijskom i međurepubličkom saradnjom, UGBiH ravnopravno učestvovala u razmjenama sa galerijama i muzejima iz Bosne i Hercegovine i šire. Prva retrospektivna izložba bila je priređena slikaru Petru Tiješiću, a potom su uslijedile retrospektive Đoke Mazalića, Voje Dimitrijevića, Đorđa Mihajlovića, Ismeta Mujezinovića, Gabrijela Jurkića, Ive Šeremeta, Mice Todorović, Karla Mijića i Lujze Kuzmić Mijić, Hakije Kulenovića... Važno je spomenuti i izložbu „Umjetnost Bosne i Hercegovine 1945-1974“ koja je imala karakter retrospektivne izložbe, a realizovana je u okviru programa bosanskohercegovačkog sabora kulture 1974. godine. Njome je po prvi put istražena, valorizovana i prezentirana bosanskohercegovačka likovna umjetnost tog perioda, ali i inicirano dalje izučavanje devet decenija bosanskohercegovačke umjetnosti.¹⁹¹

Galerija nastavlja intenzivno da radi na retrospektivnim izložbama, a posljednja retrospektivna izložba bila je u januaru 2023. godine, retrospektiva grafika Dževada Hoze pod nazivom „Život-otisak“. Da bi bili prikazani svi ciklusi grafika ovog autora, galerija je uz radove Dževada Hoze iz svog fundusa, imala saradnju i sa njegovom porodicom.

BiH“. A svega tri izložbe u drugim gradovima: „Žena i majka“ 1998. godine u Tuzli, „Jedan vijek moderne umjetnosti u BiH – slikarstvo 1900.-1950.-“, 2000. godine u Bihaću, i „Izbor iz donacije UGBiH 'Slike za mir'“, 2001. godine u Zenici. Vidjeti: Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

¹⁹⁰ Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

¹⁹¹ Iz Spomenice Galerije iz 2001. godine, saznajemo da je u periodu od 1986.-2001. godine realizovano je ukupno jedanaest retrospektivnih izložbi. (Ivana Štrausa, Behaudina Selmanovića, Romana Petrovića, Arfana Hozića, Petra Šaina, Juraja Najdharta, Emira Dragulja, Franje Likara, Lazara Drljače, Branka Šotre i Rizaha Štetića). Vidjeti: Danka Damjanović. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986.* Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.) Bez paginacije.

4.4.1. Izlaganje zbirke ikona u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine

Izlaganjem zbirke ikona, Umjetnička galerija BiH nastoji da prikaže domaćoj i stranoj javnosti bogatstvo i raznolikost ikona bosanskohercegovačkih i stranih autora. Djela domaćih autora koja sežu iz 16. stoljeća su najrjeđa i najmanje očuvana, a među najpoznatijim imenima spominje se prvi poznati slikar u BiH, Tudor Vukotić.¹⁹² Dalje, Ljubinka Kojić spominje Andriju Raičevića iz 16.st., Radula, Avesaloma Vujičića i Marka Skorojevića iz 17.st., Rafajlo Dimitrijevića, Maksima Tujkovića iz 18. st. i druge. Od ikona stranih autora Kojić najviše navodi djela makedonskih, srpskih, dubrovačkih, italo-kritskih, ruskih i grčkih ikonopisaca. Zbirka ikona je dosada izlagana u okviru i stalnih postavki i povremenih izložbi, a od 1967. godine, kada je bila prva izložba ikona, pa do danas, one su bile izlagane svega sedam puta.

Prva izložba ikona Umjetničke galerije BiH bila je 1967. godine, „Ikone Bosne i Hercegovine“, koja je ujedno bila i prva tematski organizovana izložba ikona u Bosni i Hercegovini. Uz ovu izložbu izrađen je i katalog, „*Ikone Bosne i Hercegovine*“, realizacijom kustosice Kojić, iz kojeg saznajemo kako su se pored poteškoća osjetljivog materijala ikona i teškog stanja u kojem su se ikone nalazile, javnosti prikazali najljepši i najkarakterističniji primjeri ikona i njihova raznovrsnost.¹⁹³ Na izložbi su bile izložene 52 ikone, od kojih je 12 iz UGBiH, ostalih 40 ikona je iz manastira, samostana, pojedinih muzeja (Narodni muzej u Beogradu, Muzej grada Sarajeva, Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu), te pravoslavnih crkava širom Bosne i Hercegovine.¹⁹⁴ Među dvanaest ikona iz UGBiH predstavljene su ikone domaćih, kritskih, grčkih i italo-grčkih ikonopisaca. Izložbom se pored estetske funkcije, nastojala skrenuti pažnja na očuvanje ovog likovnog blaga Bosne i Hercegovine, ali i otvoriti polja za dalje obrade i istraživanja ikona.

---

¹⁹² *Ikone Bosne i Hercegovine*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Sarajevo, 1967.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ikone koje su bile izložene iz Umjetničke galerije BiH: Tudor Vuković - Bogorodica sa Hristom vojvode Ivana Desisalića – 1568.g.; Nenko Solak Dmitrov – Sveta trojica ktitora hadži hristofora – 1684.g.; Jedan od zografa iz porodice Rafajlovića-Dimitrijevića – Pokrov bogorodičn – 18.st.; Rafajlo Dimitrijević – Arhanđeli Mihajlo i Gavrilo sa scenama njihovih čuda – 1723.g.; Rafajlo Dimitrijević – Uspenje Bogorodice; Jedan od zografa iz porodice Rafajlovića-Dimitrijevića – 18.st.; Slikar iz porodice Rafajlovića-Dimitrijevića – Deisis – 18.st.; Simeon Lazarević – Portre Mitropolita Pajsija – 1805.g.; Grčki slikar – Grljenje apostola Petra Pavla – 16.st.; Kritski majstor (Jeremija Paladas) – Sveti Jovan pustinjač kritski sa žitijem – 17.st.; Nepoznati itao-kritski majstor – Poprsje bogorodce – 17.st.; Krfski rad – Grob svetog Spiridona – 18.st.

Umjetnička galerija BiH je svoju prvu stalnu postavku otvorila za javnost 1959. godine, a drugu 1972. godine. Tokom ovih postavki galerije, ikone se nisu izlagale zbog izuzetno lošeg stanja u kojem su bile i zbog nedostatka prostora, sve do 1976. godine kada je urađena konzervacija ikona. Te iste godine bile su izložene u okviru treće stalne postavke galerije, „Stalna postavka '76 - Ikone, slikarstvo, crtež, grafika, skulptura“¹⁹⁵, na kojoj su, pored ikona, predstavljeni i crteži, grafike, skulpture i slike. Ovom stalnom postavkom, prvi put se nastojao prikazati presjek kroz sve epohe razvoja umjetnosti u Bosni i Hercegovini.¹⁹⁶ Izloženo je ukupno 328 umjetničkih djela galerije, od čega su 53 bile ikone. Javnost je tada po prvi put, u galerijskim prostorima UGBiH, imala priliku vidjeti značajna djela domaćih i stranih ikonopisaca. U zbirci ikona nema djela domaćih majstora sve do početka 18. stoljeća, ali zato su brojne ikone iz 16. i 17. stoljeća uvezene iz Italije i Grčke.

Ikone se dalje izlažu u okviru stalne postavke 1982. godine, pod realizacijom kustosice galerije, Ljubičke Kojić. Iz kataloga „Stalna postavka '82. – Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH“, saznajemo da je galerija do tada posjedovala 75 ikona, od kojih se izabralo 38 najznačajnijih i najbolje očuvanih primjeraka za stalnu postavku. A i kako je u katalogu rečeno, „one najbolje pokazuju osnovne odlike zbirke u kojoj su pretežno zastupljena djela domaćih, italo-grčkih i ruskih ikonopisaca u širokom vremenskom rasponu od 16. do 19. st.“¹⁹⁷

Četvrta postavka ikona realizirana je 1985. godine, a priređuju je Društvo historičara umjetnosti BiH i Umjetničke galerije BiH, pod nazivom „Ikone iz zbirke Stare pravoslavne crkve u Sarajevu“¹⁹⁸, realizacijom Svetlane Rakić. Tokom ove izložbe, izloženo je sveukupno 90 bosanskohercegovačkih ikona Stare pravoslavne crkve, gdje su također bile i ikone iz fundusa UGBiH i Muzeja grada Sarajeva, kako onih domaćeg ikonopisa, tako i italo-grčkog, italijanskog, grčkog i ruskog ikonopisa. Na izložbi je bilo prikazano 78 ikona iz Stare pravoslavne crkve, 3 ikone iz Muzeja grada Sarajeva i 9 ikona iz UGBiH.¹⁹⁹ Ovom izložbom

---

¹⁹⁵ N.A. „Četiri i po stoljeća bosanskohercegovačke umjetnosti.“ *Oslobođenje Sarajevo*, u: Hemeroteka Umjetničke galerije BiH. (28.12.1976.)

¹⁹⁶ *Stalna postavka '76.: Ikone, slikarstvo, crtež, grafika, skulptura*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, 1976.

¹⁹⁷ *Stalna postavka '82.: Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1982.

¹⁹⁸ *Ikone iz zbirke Stare pravoslavne crkve u Sarajevu*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, Društvo historičara umjetnosti BiH, 1985.

¹⁹⁹ Ikone Umjetničke galerije BiH koje su prikazane na izložbi: Rafalo Dimitrijević - Arhanđeli Mihajli i Gavrilo sa scenama čuda – 1723/24.g.; Nepoznati domaći ikonopisac - Sv. Sava i Simeon - polovina 18.st.; Nepoznati italo-grčki majstor – Bogorodica sa Hristom – 15.st/16.st.; Kritski majstor – Bogorodica sa Hristom (Pelagonska) – 16.st.; Nepoznati kritski slikar – Bogorodica sa Hristom (Umljenije) – 16.st; Kritski majstor (Jeremija Paladas?) – Sv. Jovan Pustinjak Kritski sa Žitijem – 17.st.; Venecijanski majstor – Poprsje Bogorodice – 16.st.; Nepoznati grčki

nastojao se prikazati što veći opus i raznovrsnost ikona u BiH, te su prikazani radovi najpoznatijih domaćih zografa iz 18. i 19. stoljeća, te ikone italo-grčkih, italijanskih, grčkih i ruskih zografa iz perioda od 15. do 19. stoljeća. Od devet ikona iz Umjetničke galerije BiH, prikazana je od domaćih ikonopisaca jedna ikona nepoznatog autora i ikona Rafaila Dimitrijevića iz 18. stoljeća, četiri ikone italo-grčkih zografa iz 16. i 17. stoljeća, jedna ikona italijanskog zografa iz 16. stoljeća, i dvije ikone grčkih zografa iz 15. i 18. stoljeća.

Od 1995. pa sve do 2008. godine ikone nisu bile izlagane. Tek u okviru stalne postavke „Retrospectrum“, realizacijom stručnog savjetnika galerije, Ivane Udovičić, izložene su dvije ikone iz fundusa galerije. Ova postavka se svojim konceptom razlikovala od svih drugih stalnih postavki. Kako se navodi u katalogu: „Odredila ju je boja kao jedan od temeljnih elemenata likovne umjetnosti. Sve ostalo nastojali smo uklopiti u tu osnovnu odrednicu, morajući nerijetko miriti ili čak i svjesno suprotstavljati različite autorske poetike, brisati davno uspostavljene granice i prevazilaziti vremenske jazove.“²⁰⁰ Retrospectrum je bila tematska postavka koju je odredila boja, a počevši od ikona, koje su i najstarija umjetnička djela galerije iz kraja 15. st., pa sve do umjetničkih djela autora bivše Jugoslavije koja se uglavnom ograničavaju na motive pejzaža i ljudske figure (Mica Todorović, Karlo Miljić, Roman Petrović, Jovan Bijelić, Ismet Mujezinović, Milan Konjović, Milivoj Uzelac, Vladimir Becić, Ivan Radović...). Ikone koje su izložene u ovoj postavci su bile postavljene u okviru zlatne boje, a to su: Sacra Conversatone – Italo-kritski majstor – 17. stoljeće; Bogorodica sa Hristom – Italo-grčki majstor – 15./16. stoljeće²⁰¹, (slika 2. Bogorodica sa Hristom – Italo-grčki majstor – 15./16. Stoljeće - *Retrospectrum*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH. Sarajevo, 2008.; Slika 3. Sacra Conversatone – Italo-kritski majstor – 17. Stoljeće - *Retrospectrum*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH. Sarajevo, 2008.). Ovom postavkom galerija je prikazala četiri stoljeća likovnog stvaralaštva u Bosni i Hercegovini, te specifičnim rasporedom umjetničkih djela prema spektru boja, prikazala razne stilove, umjetnike, vremenske periode i likovne poetike, a što je rezultiralo „proizvodom za sva raspoloženja, sve ciljne skupine, sve generacije, proizvod koji u jednakoj mjeri mogu konzumirati i poznavaoici umjetnosti i laici.“²⁰²

---

ili srpski (primorski) majstor – Grljenje Apostola Petra i Pavla – 14.-15.st.; Grčki majstor (Atos?) – bogorodica sa Hristom – 16.st.

²⁰⁰ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

²⁰¹ *Retrospectrum*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH. Sarajevo, 2008.

²⁰² Ibid.

Dio zbirke ikona je poslije rata izložen za javnost i tokom trenutne stalne postavke „Galerija entuzijazma“²⁰³ koja je otvorena 2021. godine. U okviru ove postavke izložena su umjetnička djela iz inicijalnog fundusa galerije, preuzetog iz Galerije slika Zemaljskog muzeja. Kako Udovičić navodi, u planu je bilo izložiti cjelokupan opus koji je 1947. godine galerija naslijedila, to jeste, 600 umjetničkih djela, ali pošto se u galerijskom prostoru ne bi mogla izložiti sva djela, prikazano je 300 djela i to: slika, grafika, crteža, skulptura i ikona. Udovičić objašnjava koncept ove izložbe kroz dio postavke koji je posvećen “entuzijastima“, to jeste, direktorima i kustosima Muzeja, koji su prikupljanjem fundusa i doniranjem istog, doprinijeli osnivanju i stvaranju Umjetničke galerije BiH.²⁰⁴

Pored uglavnom djela stranih autora crteža i ilustracija iz časopisa „Nada“ u prvom dijelu postavke, u okviru drugog dijela postavke izložena su djela od preko pedeset bosanskohercegovačkih autora: Gabrijela Jurkića, Ismeta Mujezinovića, Petra Tješića, Todora Švrakića, Đoke Mazalića, Lazara Drljače, Karla Mijića, Ive Šeremeta, Branka Šotre, kao i skulptora Ante Matkovića, Šimuna Dujmovića, Ive Despića, i dr.

U okviru ove postavke izložene su i ikone, njih 18, a smještene su u okviru drugog dijela stalne postavke, kojeg čine bosanskohercegovački pejzaži, kao i djela koja oslikavaju tradicionalne motive folklor, života i suživota u gradovima, i scene iz svakodnevnog života.²⁰⁵ Ikone u ovoj postavci su izložene u poluotvorenom tipu, zbog bojazni da se ne bi dodatno oštetile, jer se nalaze u jako teškom stanju (slika 4. Ikone u stalnoj postavci *Galerija entuzijazma* - Umjetnička galerija BiH).²⁰⁶

Prvi put nakon rata dio zbirke ikona se izlaže kao samostalna izložba u martu 2023. godine pod nazivom „Novo lice: Primjeri restauracije iz Zbirke ikona i sakralne umjetnosti Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine“. Cjelokupna zbirka ikona nije ranije izlagana zbog teškog stanja u kojem su se nalazile ikone. Galerija je nakon višegodišnjih pokušaja da

---

²⁰³ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

²⁰⁴ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

²⁰⁵ Prvi dio postavke (prvi sprat) predstavlja poseban segment zbirke UGBiH, a to su crteži i ilustracije objavljeni u časopisu “Nada” koji je objavljivan na prelasku iz XIX u XX stoljeće u Sarajevu. Izložena djela su većinom radovi stranih autora, poput Ludviga Kube, braće Lea i Ewalda Čeplina Arndta, Maximiliana Liebenweina, Vladislava Titelbacha, Ferdinanda Velca i mnogih drugih. Akcenat su stavljali na prezentaciji motiva sa šireg područja Balkana, donoseći prizore pejzaža i gradskih veduta, narodnih nošnji i običaja. Mnogim domaćim umjetnicima ilustracije iz „Nade“ bile su prvi susreti sa likovnom umjetnošću uopće.

Drugi dio stalne postavke (drugi sprat) je najznačajniji dio postavke i predstavlja djela prvih školovanih bosanskohercegovačkih autora koji su djelovali u trenutku formiranja ove zbirke. Teme i motivi koji dominiraju su bosanski pejzaž i scene iz svakodnevnog života. Vidjeti: Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

²⁰⁶ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespondencija, Umjetnička galerija BiH, 14.12.2021.

pronađe donatora za kompletnu restauraciju i konzervaciju zbirke ikona, uspjela da u saradnji sa japanskom organizacijom „Sumitomo Foundation“ u okviru projekta „Saving the Heritage“ restaurira i konzervira jedan dio zbirke i prikaže ga u okviru spomenute izložbe. Prikazane ikone su djela i domaćih i stranih zografa, te djela neimenovanih autora, a na izložbi je pored ikona koje su prošle restauratorsko-konzervatorski tretman, prikazan i sam proces restauracije i konzervacije kroz fotografije.²⁰⁷ Nakon završetka projekta restauracije i konzervacije biće realizovana izložba cjelokupne zbirke ikona.

4.5. Stanje zbirke ikona u Umjetničkoj galeriji BiH

Poznato je da su ikone koje posjeduje Umjetnička galerija BiH dospjele sa različitih podneblja, kako domaćeg tako i sa područja drugih evropskih zemalja. Iz inventarnih kartica o zbirci ikona primijetimo kako su mnogo puta bile prebacivane iz jednog mjesta u drugo, posuđivane i/ili kupovane od raznih kolekcionara, pravoslavnih porodica, crkava i sl., te u nedostatku opreme za što bolju zaštitu umjetničkih djela od propadanja i oštećivanja, ikone su često bivale podložne raznim štetočinama, vlazi, štetnim česticama, nepravilnom transportu, osvjetljenju, nepravilnoj temperaturi, raznim vandalizmima i slično.

Na osnovu podataka iz inventarnih kartica o zbirci ikona, saznajemo i kako su rađeni povremeni zahvati čišćenja, restauracije, te konzervacije prije nego su ikone i dospjele u prostorije galerije.²⁰⁸ Jedan od prvih podataka o stanju ikona od kad postaju dijelom galerijske zbirke pronalazimo iz kataloga „Ikone Bosne i Hercegovine“²⁰⁹ iz 1967. godine. Ovom postavkom se, između ostalog, nastojala skrenuti pažnja na stanje u kojem se ikone nalaze, jer kako i Kojić kaže u katalogu, „materijal ikona bio je nekonzerviran i jako osjetljiv, a njegovo transportovanje jako riskantno“.²¹⁰ Stoga se u postavci, pored ikona bosanskohercegovačkih crkava, manastira i Muzeja Sarajeva, izložilo svega 12 ikona iz Umjetničke galerije BiH.²¹¹

---

²⁰⁷ Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine. <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.

²⁰⁸ Jedan od primjera je ikona Sv. Trojica – retuš. Domaćeg slikara (Nenka Solak Dmitrov) po ruskoj ikoni.

²⁰⁹ *Ikone Bosne i Hercegovine*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Sarajevo, 1967.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Ikone koje su bile izložene iz Umjetničke galerije BiH: Tudor Vuković - Bogorodica sa Hristom vojvode Ivana Desisalića – 1568.g.; Nenka Solak Dmitrov – Sveta trojica ktitora hadži hristofora – 1684.g.; Jedan od zografa iz

Iz kataloga stalne postavke iz 1982. godine²¹² saznajemo kako se ikone upravo zbog teškog stanja u kojem su se nalazile, nisu izlagale u stalnim postavkama 1959. i 1972. godine. A kako i u spomenutom katalogu stoji, zbog toga se u vremenu od 1967.-1976. pristupilo sistematskoj konzervaciji: „Mnoge ikone koje su se ranije osipale od crvotočine ili se jedva nazirale pod debelim slojem nečistoće i potamnjelog laka, zablistale su prvobitnim sjajem i otkrile svoje prave vrijednosti, pa čak i nove podatke za nauku. Tek tada je bilo moguće izložiti ih u okviru stalne postavke (1976)“.²¹³ Ikone su nakon ove konzervacije bile izlagane još dva puta do perioda ratnih dešavanja u Bosni i Hercegovini, kada su zbog svakodnevnog granatiranja bili znatno oštećeni krov, fasada zgrade i sistem za odvođenje kišnice, što je omogućilo prodor vlage u sve prostorije galerije.²¹⁴ Posebnu štetu vlaga je načinila u podrumskim prostorijama i depou u kojem je u toku rata čuvan ne samo fundus galerije već i umjetnička djela iz nekih drugih institucija i privatnih kolekcija.²¹⁵ S tim u vezi, stanje ikona se dodatno pogoršalo, a uslijed nedostatka finansijskih sredstava na restauraciji i konzervaciji zbirke ikona, galerija je u narednom periodu, zbog njihovog teškog stanja, ikone izlagala svega dva puta, i to u znatno manjem broju nego ranije. Ali, kako kaže Ivana Udovičić, iako je jako bitno odmah reagovati kada se primjete oštećenja na djelima, izolovati ta ista djela i raditi na njihovom očuvanju i restauraciji, od 1976. godine, nakon što su posljednji put rađeni konzervacijski zahvati na ikonama, zbog nedostatka finansijskih sredstava i neinteresovanja nadležnih institucija restauracijski i/ili konzervacijski radovi na ikonama nisu rađeni.²¹⁶

Još jedan od problema sa kojima se susreće osoblje Umjetničke galerije BiH jeste i borba sa vlagom, plijesni i crvotočinama. Većina ikona je kontaminirana gljivicama i plijesnima, pa se sa njima rukuje isključivo sa rukavicama i maskama za lice. I sa onim ikonama koje su trenutno izložene u okviru stalne postavke „Galerije entuzijazma“, osoblje je moralo da bude jako pažljivo kako se ne bi zarazili gljivicama ili nekim drugim oboljenjima. Upravo se izlaganjem ikona u stalnoj postavci, između ostalog, nastoji skrenuti pažnja na stanje u kojem

---

porodice Rafajlovića-Dimitrijevića – Pokrov bogorodičn – 18.st.; Rafajlo Dimitrijević – Arhanđeli Mihajlo i Gavrilo sa scenama njihovih čuda – 1723.g.; Rafajlo Dimitrijević – Uspenje Bogorodice; Jedan od zografa iz porodice Rafajlovića-Dimitrijevića – 18.st.; Slikar iz porodice Rafajlovića-Dimitrijevića – Deisis – 18.st.; Simeon Lazarević – Portre Mitropolita Pajsija – 1805.g.; Grčk slikar – Grljenje apostola Petra Pavla – 16.st.; Kritski majstor (Jeremija Paladas) – Sveti Jovan pustinjač kritski sa žitijem – 17.st.; Nepoznati itao-kritski majstor – Poprsje bogorodce – 17.st.; Krfski rad – Grob svetog Spiridona – 18.st.

²¹² *Stalna postavka '82.: Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1982.

²¹³ *Stalna postavka '82.: Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1982.

²¹⁴ Maja Bobar. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001*. Spomenica. (Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.) Bez paginacije.

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespodencija, Umjetnička galerija BiH, 14.12.2021.

se nalaze ne samo izložene ikone, već i one ikone koje nisu bile u mogućnosti da se izlažu javnosti.

Umjetnička galerija BiH posjeduje restauratorsku radionicu, koja je ujedno i jedan od najstarijih odjela unutar Umjetničke galerije BiH. Međutim, kada je u pitanju restauracija zbirke ikona, tu su potrebna velika novčana sredstva, posebna restauracijska oprema i restauratori koji bi radili na ovim umjetničkim djelima.

Ivana Udovičić kaže kako je galerija odavno imala spreman projekat konzervacije i restauracije zbirke ikona, sa procjenom svih potrebnih troškova. Ali, od strane domaćih nadležnih institucija (galerija se obraćala svim ministarstvima u Bosni i Hercegovini za pomoć) nije došlo do pomoći za realizaciju ovog projekta.²¹⁷ Početkom 2022. godine UGBiH konačno dobiva potrebna sredstva za ostvarivanje ovog projekta, putem japanske organizacije „Sumitomo Foundation“²¹⁸ u trajanju od jedne godine. U razgovoru sa restauratoricom Maidom Garić saznajemo kako će ovim projektom biti restaurirane i konzervirane sve ikone koje galerija posjeduje, i one na drvetu, platnu i one na papiru.²¹⁹ Garić dalje navodi kako je stanje ikona prije restauracije bilo u jako lošem stanju. Nakon stručne analize bilo je evidentno kako su ikone većinom u prostorije galerije došle u već lošem, odnosno oštećenom, stanju. Godine nakupljanja prašine i neredovnih restauracija i čišćenja ikona, dovele su do dodatnog pogoršanja stanja u kojem se cjelokupna zbirka nalazila. Garić također navodi kako je cjelokupan proces restauracije jako zahtjevan jer se svaka ikona razlikuje ponaosob, te rad na svakoj ikoni zahtjeva drugačiji pristup. Ikone su, kao što je već poznato, dospijevale iz različitih evropskih i balkanskih zemalja, prvenstveno u Galeriju slika Zemaljskog muzeja, a potom u zbirku Umjetničke galerije BiH, koja se kasnije nadopunjavala. Stoga se i proces rada na izradi ikona, te brizi o njihovom očuvanju i zaštiti tokom nekoliko proteklih stoljeća znatno razlikovao od strane raznih autora (i/ili restauratora),²²⁰ pa se restauraciji ikona moralo pristupiti na više različitih načina, sa više različitih tehnika obrade.

---

²¹⁷ Ivana Udovičić. Intervju od strane autora, usmena korespodencija, Umjetnička galerija BiH, 14.12.2021.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Maida Garić. Intervju od strane autora, usmena korespodencija, Umjetnička galerija BiH, 17.4.2023.

²²⁰ Primjeri koje navodi Garić se ogledaju u poznavanju, to jeste, u nepoznavanju rada na restauraciji ikona, koje su stare po nekoliko stoljeća, što znači da je i materijal na kojem se ikone nalaze jako osjetljiv. Iz razgovora saznajemo kako su neki autori i/ili restauratori djelimično i/ili nepravilno čistili, restaurirali, štitili pojedine ikone, što sada dodatno otežava posao restauracije. Nepravilno skladištenje, izlaganje ikona, te nesretni slučajevi požara, poplava i slično, su vremenom samo pogoršavali stanje u kojem su se ikone nalazile. Maida Garić. Intervju od strane autora, usmena korespodencija, Umjetnička galerija BiH, 17.4.2023.

Projekat konzervacije i restauracije ikona će obuhvatiti i segment smještaja ikona, jer je ranije spomenuto kako galerija od svog nastanka ima problem sa vlagom i plijesni u prostorijama za odlaganje i čuvanje umjetničkih djela. Ikone će se nakon obrade skladištiti u skladu sa muzejskim standardima. Kako saznajemo iz razgovora sa Udovičić, čuvat će se u uslovnim kartonskim kutijama koje će da štite ikone od raznoraznih štetočina, vlage, kiselosti, prirodne svjetlosti i slično.²²¹

---

²²¹ Maida Garić. Intervju od strane autora, usmena korespodencija, Umjetnička galerija BiH, 17.4.2023.

ZAKLJUČAK

Ikone predstavljaju jedan od važnih segmenata kada je u pitanju bosanskohercegovačka srednjovjekovna kultura i umjetnost. One istovremeno, pored drugih kultura i vjera u BiH u tom periodu, oslikavaju prisustvo i razvoj pravoslavnog vjerovanja. Ikone se prvenstveno čuvaju u privatnim zbirkama i u okviru crkvenih prostorija, a vremenom postaju i dijelom muzejskih zbirki. Kada su u pitanju muzeji, danas se u Bosni i Hercegovini ikone nalaze u muzejima vjerskih zajednica, te muzeja regionalnog, zavičajnog, gradskog i specijalnih muzeja umjetničkog tipa. U radu „Zbirka ikona u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine: Historijat, stanje i izlaganje u savremenom kontekstu“, smo kroz primjer muzeja specijalnog, odnosno umjetničkog tipa, nastojali prikazati kakav je status ove zbirke i odnos institucije prema eksponatima tog dijela fundusa.

Umjetnička galerija BiH se može pohvaliti jednom od najvećih zbirki ikona kada su u pitanju muzeji na području BiH. Nakon zbirke ikona koju je naslijedila od Galerije slika Zemaljskog muzeja, galerija je vremenom nadopunjavala zbirku poklonima ili otkupima. U radu se nastojao hronološkim slijedom prikazati kontinuitet izlaganja zbirke ikona, u odnosu na podatke koji su dostupni u Dokumentacionom centru Umjetničke galerije BiH. Ikone su bile izlagane dosada sedam puta, u većini slučajeva ne cjelokupno, već određen broj ikona iz zbirke. A to je slučaj i sa trenutnom stalnom postavkom, „Galerija entuzijazma“ i izložbom „Novo lice: Primjeri restauracije iz Zbirke ikona i sakralne umjetnosti Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine“.

Jedan od razloga dosadašnjeg neizlaganja većeg broja ikona ili cjelokupne zbirke ikona u okviru stalnih postavki ili izložbi, je njihovo stanje. Ikone su od samog dolaska u galeriju bile u teškom stanju te su ratna dešavanja i neadekvatni prostori smještaja dodatno uticali na njihovo stanje. Stoga, tek povremeni konzervacijski i restauracijski zahvati nisu mogli omogućiti njihovo cjelokupno izlaganje. Nakon višegodišnjih poteškoća neadekvatnog prostora za smještaj i nedovoljnih finansijskih sredstava za konzervaciju i restauraciju zbirke ikona, galerija je uspjela pronaći donatora za realizaciju projekta restauracije i konzervacije ove zbirke.

Galerija je i pored višegodišnjeg lošeg stanja u kojem su bile ikone, uspjela da izlaže dio zbirke ikona, i ukaže na njihovu važnost i za instituciju i za bosanskohercegovačko umjetničko i kulturno-historijsko naslijeđe. A nakon završetka projekta restauracije i konzervacije koji je trenutno u toku, galerija ima u planu da prezentira, odnosno izloži cjelokupnu zbirku ikona. Stoga, možemo zaključiti da galerija u skladu sa svojim finansijskim i prostornim mogućnostima na najbolji način nastoji da očuva i prezentuje zbirku ikona javnosti.

LITERATURA

1. Aleksander, Edward P. *Museums in motion: An introduction to the history and functions of museums*. (Nashville, Tenn: American association for state and local history, 1996.)
2. Gaskel, Ivan. „Sacred to Profane and Back Again.“ U: *Art and its Publics: Museum Studies at the Millennium*, ur. McClellan, Andrew. 149.-164. (Malden, USA: Blackwell Publishing, 2003.)
3. *Ikone Bosne i Hercegovine*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Sarajevo, 1967.
4. *Ikone iz zbirke Stare pravoslavne crkve u Sarajevu*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, Društvo istoričara umjetnosti BiH, 1985.
5. Kajmaković, Zdravko. „Postvizantijska umjetnost.“ U: *Umjetničko blago Bosne i Hercegovine*, ur. Đuro Basler, Azra Begić, Džemal Čelić. 112.-124. (Sarajevo: Svjetlost, 1987.)
6. MacDonald, Sharon. *A Companion to Museum Studies*. (Malden, MA: Blackwell Publishing LTD, 2006.)
7. Mandić, Asja. „Muzeografija i historiografija bosanskohercegovačke umjetnosti u postsocijalističkom stanju krize.“ U: *Prilozi historiografiji Bosne i Hercegovine: (2001-2017)*.2, ur. Dževad, Juzbašić; Šehić, Zijad. 257.-275. (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2020.)
8. Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.)
9. Mazalić, Đoko. „Dvije stare slike i njihov majstor.“ *Naše starine*. 2 (1953): str. 47-89.
10. Mazalić, Đoko. *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba: (1500-1878)*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1965.)
11. McClellan, Andrew. *The Art Museum: From Boullée to Bilbao*. (Berkeley: University of California Press, 2008.)
12. N.A. „Četiri i po stoljeća bosanskohercegovačke umjetnosti.“ *Oslobođenje Sarajevo*, u: Hemeroteka Umjetničke galerije BiH. (28.12.1976.)
13. Preziosi, Donald. *In the aftermath of art: Ethics, Aesthetics and Politics*. (New York, London: Routledge, 2006.)
14. Preziosi, Donald. „Istorija umetnosti i muzeologija: pretvoriti vidljivo u čitljivo.“ U: *Vodič kroz muzejske studije*, ur. Sharon MacDonald. 50.-63. (Clio, 2014.)

15. Rakić, Svetlana. *Ikone Bosne i Hercegovine (16.-19.vijek)*.(Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1998.)
16. *Retrospectrum*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH. Sarajevo, 2008.
17. *Stalna postavka '76.: Ikone, slikarstvo, crtež, grafika, skulptura*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, 1976.
18. *Stalna postavka '82.: Ikone iz zbirke Umjetničke galerije BiH*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1982.
19. Topolovac, Krunislava. *Kultura u socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini*. (Sarajevo: NIŠP Oslobođenje, 1976.)
20. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1946.-1986*. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 1986.
21. *Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine: 1986.-2001*. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH, 2001.
22. Uredbu o Umjetničkoj galeriji u Sarajevu. Službeni list Narodne Republike BiH. (9538/45) 1946. U: *Muzejsko zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2012. godine*, ur. Cogo, Igal. (Zenica: Grad Zenica, Fondacija za izdavaštvo Federacije BiH, 2016.)

Dodatni izvori:

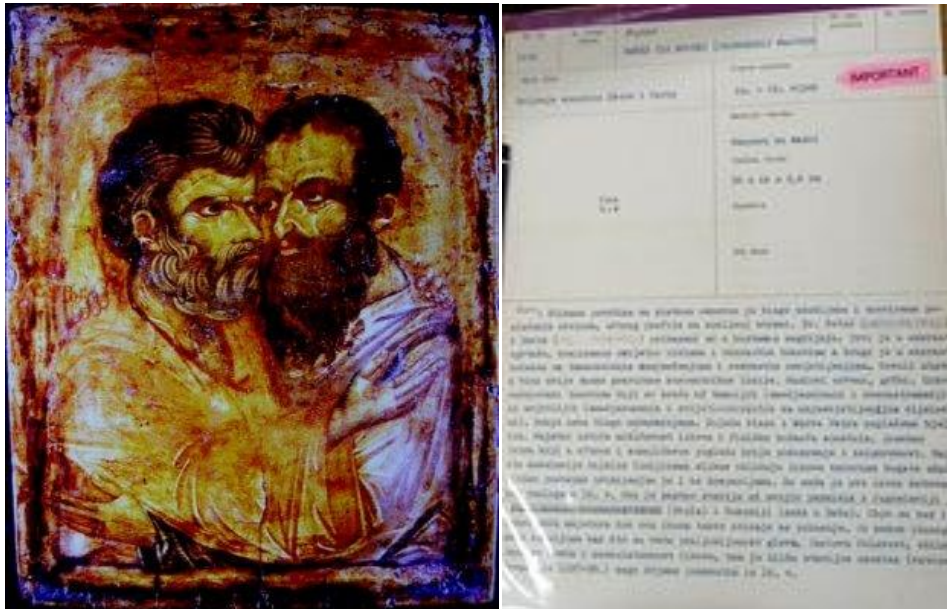
1. Begić, Azra. „Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, Sarajevo.“ *Informatica museologica* 14, no. 3-4 (1983): str. 15-17. <https://hrcak.srce.hr/file/214805> Pristupljeno: 27.7.2022.
2. Boylan, Patrick J. *Running a Museum: A Practical Handbook*. (France, Paris: ICOM – International Council of Museums, 2004.) <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141067> Pristupljeno: 10.12.2021.
3. Ikonografija. Dostupno na: <https://religioskop.ba/price/ikonografija/> Pristupljeno: 16.12.2021.
4. Klinčić, Dražen. „Digitalizacija u službi očuvanja i promoviranja kulturne baštine.“ Hrvatski povjesni portal. 2014. <https://povijest.net/digitalizacija-u-sluzbi-ocuvanja-i-promoviranja-kulturne-bastine/> Pristupljeno 16.12.2021.

5. Kotrošan, Dražen. *Etički kodeks za muzeje.* (Sarajevo: Udruženje ICOM – Nacionalni komitet Bosne i Hercegovine, 2007.) https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/code_Bosnia.pdf Pristupljeno 8.1.2022.
6. „Menil Collection Opens Imprinting the Divine: Byzantine and Russian Icons.“ *Museum Publicity*. 2011. <https://museumpublicity.com/2011/10/21/menil-collection-opens-imprinting-the-divine-byzantine-and-russian-icons/> Pristupljeno: 20.12.2021.
7. Metropolitan Museum of Art. Dostupno na: <https://www.metmuseum.org/> Pristupljeno: 30.5.2022.
8. Museum of Fine Arts Boston. Dostupno na: <https://mfa.org/> Pristupljeno: 5.10.2022.
9. Museum of Russian Icons. Dostupno na: <https://www.museumofrussianicons.org/> Pristupljeno: 4.1.2023.
10. Muzej Hercegovine. Dostupno na: <http://muzejhercegovine.org/istorijat-ustanove/> Pristupljeno: 3.5.2022.
11. Muzej Istočne Bosne Tuzla. Dostupno na: <http://muzejibtuzla.podkonac.org/o-muzeju/> Pristupljeno: 3.5.2022.
12. Muzej Sarajeva. Dostupno na: <https://www.muzejsarajeva.ba/> Pristupljeno: 13.10.2022.
13. National Gallery of Art. Dostupno na: <https://www.nga.gov/> Pristupljeno: 5.10.2022.
14. Odošić, Tonka. „Teološko iščitavanje ikone u pravoslavnoj teologiji.“ *Služba Božja* 47, no. 3 (2007): str. 273-298. <https://hrcak.srce.hr/file/135762> Pristupljeno: 27.7.2022.
15. „Orthodox icon gallery.“ American carpatho-russian orthodox diocese of the USA. <https://www.acrod.org/resources/icongallery> Pristupljeno: 20.12.2021.
16. Paine, Crispin. *Religious objects in museums: Private lives and public duties.* Bloomsbury. 2013 https://books.google.ba/books?hl=hr&lr=&id=StbUAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=icons+in+museums&ots=vVNTyeufez&sig=Qf0uDHzq0V3MWMoW9meGbW9bikw&redir_esc=y#v=onepage&q=icons%20in%20museums&f=false Pristupljeno: 17.12.2021.
17. Pavlović, Jovan. „Muzej srpske pravoslavne crkve eparhije zagrebačko - ljubljanske u Zagrebu“ *Informatica museologica* 20, no. 3-4 (1989) <https://hrcak.srce.hr/file/213659> Pristupljeno: 27.7.2022.

18. „Pravilnik o bližim uslovima za digitalizaciju kulturnog nasleđa.“ Paragraf. 2018.
<https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-blizi-uslovi-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-republika-srbija.html> Pristupljeno: 16.12.2021.
19. „Prve kršćanske ikone. Enkaustička ikonografija. Prve ikone Spasitelja i Majke Božje.“ Dostupno na: <https://podarilove.ru/hr/pervye-hristianskie-ikony-enkausticheskaya-ikonopis-pervye-ikony/> Pristupljeno: 20.12.2021.
20. Rakić, Svetlana. „Ikone Bosne i Hercegovine (16-19. vijek). (Projekat Rastko-Banja Luka: Elektronska biblioteka kulture i tradicije Bosanske Krajine. 1998.)
https://www.rastko.rs/rastko-bl/umetnost/likovne/srakic-ikone/srakic-ikone_bih_1.html
Pristupljeno 20.12.2021.
21. Rakić, Svetlana. „The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia-Herzegovina.“ *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies* 20, no. 1 (2006) <https://muse.jhu.edu/article/257661>
Pristupljeno: 27.7.2022.
22. Stavroulaki, Gianna; Peponis, John. „Seen in a different light: Icons in Byzantine Museums and Churches.“ (National Technical University of Athens, Greece; Georgia institute of technology, USA, 2005.) https://www.researchgate.net/profile/Gianna-Stavroulaki/publication/284284744_Seen_in_a_different_lightIcons_seen_in_Byzantine_museums_and_churches/links/5650dc3908ae1ef9297214dc/Seen-in-a-different-lightIcons-seen-in-Byzantine-museums-and-churches.pdf Pristupljeno: 17.12.2021.
23. „Storage and Display Guidelines for Paintings.“ (Government of Canada, Canadian Conservation Institute, 2017.) <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/conservation-preservation-publications/canadian-conservation-institute-notes/storage-display-guidelines-paintings.html> Pristupljeno 8.1.2022.
24. „The Meaning of Icons.“ Annunciation Greek Orthodox Church.
<https://www.orthodoxmuskegon.church/iconography-project/the-meaning-of-icons>
Pristupljeno: 20.12.2021.
25. „The Museum of Icons.“ Hellenic institute. <https://istitutoellenico.org/museum/>
Pristupljeno: 4.1.2023.
26. The National Gallery. Dostupno na:
<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/search-the-collection> Pristupljeno:
5.10.2022.

27. The State Hermitage Museum Dostupno na: <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage?lng=en> Pristupljeno: 15.7.2022.
28. Topalović, Vladislav. „Muzej Stare pravoslavne crkve u Sarajevu: Od ikona među najvrijednijim u svijetu do fermana sultana i ruskog cara.“ Intervju A.V. Haber. (April 11, 2015.) <https://www.arhiva.haber.ba/vijesti/kultura/157032-muzej-stare-pravoslavne-crkve-u-sarajevu-od-ikona-medu-najvrijednijim-u-svijetu-do-fermana-sultana-i-ruskog-cara> Pristupljeno: 13.10.2022.
29. Umjetnička galerija Bosne Hercegovine. Dostupno na: <https://ugbih.ba/> Pristupljeno: 10.12.2021.
30. „Zakon o muzejskoj djelatnosti Kantona Sarajevo.“ Anwalt BiH. 2017. <https://anwalt-bih.de/zakon-o-muzejskoj-djelatnosti-kantona-sarajevo/> Pristupljeno: 9.1.2022.

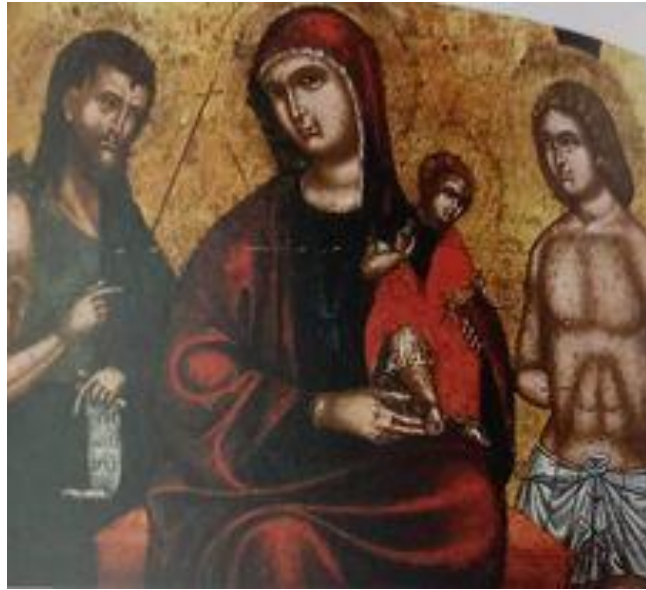
ILUSTRACIJE

Slika 1. Primjer inventarne kartice sa ikonom - Grljenje apotola Petra i Pavla - Grčki ili srpski (primorski) majstor - 14.-15. St. Dokumentacioni centar Umjetničke galerije BiH

Slika 2. Bogorodica sa Hristom – Italo-grčki majstor – 15./16. Stoljeće - *Retrospectum*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH. Sarajevo, 2008.

Slika 3. Sacra Conversazione – Italo-kritski majstor – 17. Stoljeće - *Retrospectrum*. Katalog. Sarajevo: Umjetnička galerija BiH. Sarajevo, 2008.

Slika 4. Ikone u stalnoj postavci *Galerija entuzijazma* - Umjetnička galerija BiH – 17.04.2023.